५८६ छापा

अमरकोषटीका

५७७

पत्र ८

नं ५८८-घ

अमरकोशटीका नामकोशसुधा

कोशः

अपूर्णः

पत्राणि

टीकाकार: —

यस्य ज्ञानदयासिन्धोरगाधस्यानघा गुणाः। सेव्यतामक्षयो धीराः स श्रिये चामृताय च ॥ १

अमरटीका १ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ वल्लवीवल्लवं नत्वा गिरिं भङ्क्त्वा जिनीतितम्। अमरे विरचये व्याख्यां मुनित्रयमतानुगाम् १ प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्याविघ्नेन परिसमाप्त्यर्थं कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थमादौ निबध्नाति यस्येति। हे जनाः भवद्भिः धीराः सेव्यताम्। न ग्रन्थपापं येषां ते अनघाः निःपापाः सुकृतिन इति यावत्। सुकृतिन एव ते केचित्तु प्रभवन्तीति तत्र एव बोध्यन्ते। धर्मेण पापमपनुदतीति श्रुतेः। धियं ददातीति

गदाने अस्मात्किवयेतिकिं पाद्यधीवज्ञानप्रदो गुरुः। अनेन तद्भक्तानां स्वगुरुमेवाभिगच्छेदिति शिक्षा स्यादुपदिष्टः प्रयोजनमनुद्दिश्य मन्दोऽपि न प्रवर्तते इति गुरुसेवायाः फलमाह श्रि

ये चामृताय चेति। लक्ष्यमुभयोः प्राधान्यद्योतनाय भुक्तिर्मुक्तिश्च गुरुसेवनेन भवति क्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि स्थानिन इति चतुर्थी। तादर्थ्ये वा। तदुक्तं भागवते योगक्षेमाप्तुमर्थी पदुहेतुः याद्यदिति ननु गुरोः क्रि

याभावात् कथं सा प्राप्यते इत्याशङ्क्याह अक्षयेति। अस्य गुरोः रीतिः रक्षीरक्षि गुणान्स्वरूपेति। तदुक्तं भागवते ज्ञानेन भवत्युपरायणे न यं विदन्ति स्वकृतं न हृदयायतो जितेति। सत्यं दया तो

तिस्त्यागः संतोष आर्जवं। प्रामोदमलपेशमा तितिक्षोपरतिः श्रुतं। ज्ञानं विरक्तिरैश्वर्यं शौर्यं तेजो बलं स्मृतिः। स्वातन्त्र्यं कौशलं कान्तिर्धैर्यं मार्दवमेव च। प्रागल्भ्यं प्रश्रयः शीलं सहओजो बलं भगः। ज्ञानदयासिन्धोः ज्ञा

यते नेनेति ज्ञानं शास्त्रं दया निःकारणपरदुःखप्रहाणेच्छा। तयोः सिन्धोरिव शास्त्रस्य पत्त्रस्य दयापूर्णस्य च। अनेनास्यो विविधं सन्दिग्धमिति विशेषणयोर्मध्ये अपि लमुक्तं सज्ज्ञानवानपि किम्

दास्य सीमसोदयावद्यमुक्तम् दयालोरसमर्थस्य दुःखोद्येव दयालुत्वेनात्र ज्ञानवत्त्वमुक्तम्। कीदृशस्य अगाधस्य तलस्पर्शशून्यस्य गम्भीरस्य विषयानाकृष्टस्येति यावत्। यद्वा अगं शैलं हन्तुं गतो आप्नोति अग्नेभ्यो

विहस्य तस्मात्तेज्ञेतेऽई दितोपः सवर्णोदीर्घः न मगान्धाति मनसे नगाधः तस्य परमेश्वरस्य क्षमेत्येवयावत्। कीदृशा धीराः अनघाः अ बासुदेवस्तस्मिन्नघा यो ज्ञानं विवासोवाऽस्य सो नघः अनेन त्रलक्ष

सूनारूपं हितीयं विशेषणमुक्तम्। यद्वा नन्नयोहिंसा यस्य तीव्रहिंसायामपरच सर्वत्रतत्त्विति वा सनगत्वोः परपीडारहितस्य सर्थः यस्मान्नोद्विजते लोक इति गीता अथवा सधीराय यासेव्यतामकः

यस्य गुणाः अनघाः नन्त्वं येभ्यस्ते न घाः पापनिवर्तकाः इति यावत्। यशः कलिमलापहमिति भागवतात्। शेषं समानम्। आशिषि लिङ्लोटाविति कर्मणि लोट् इयं हि गुरुसेवा परा अध्यात्मिकत्र ये ते

नोपदिश्यते स्वयं गाज्ञार्थीते गुहसेवामाहात्म्यं तत्र स्वयं वर्णितो प्रसिद्धम् भागवतेपि यथा हे ज्ञानदो गुरुरिति तुष्येयं सर्वभूतात्मा गुरुशुश्रूषया यथेति च एवं लक्ष्मीवान्कल्याणगुणः शास्त्रसंपन्नो

स्यासर्वोविषयानाक्तो विस्तु भक्तो विलसत्कारवान्स्त्वानुहोरुः संपन्नप्रार्थ मोनाप्रार्थचचरितः पापैः पिकानिमिर्यागासे वनामितिपरेभ्यो हितमुपदिशन्स्वानिमाशं सम्मानो वा अथकृपा शीलन

जइतिलक्ष्मीस्मरणलक्षणं च मङ्गलमाचचार। यत्तु मुकुटः। स्वेष्टदेवतासंकीर्तनं हि शिष्टाचारमितिपादविशुपियमाचत तत्र देवतावाचकस्य पदस्याश्रदर्शनात् आशीर्लीलोदर्शनाच्च। यानि नतिनमत्त

स्मितेनिस्मरणलक्षणं मङ्गलमाह तत्र जिनवाचकस्य पदस्याश्रदर्शनात् सामान्यशब्दानां जिनलक्षणविशेषपरत्वेन व्याख्यानस्य वैदिकानामनुचितत्वात् अमरकर्त्तुर्जैनत्वे प्रमाणाभावाच्च। आश्चिन्त्य।

हे धीराः स भगवान्सेव्यतामाराध्यतां धैर्यशालिन एव सेवितुं शक्नुवन्तीति तानेव संबोधयति प्रकृतत्वाद्यु आशिर्दितेऽक्षमिः सकः यस्य गुणा मैत्रीमर्यादयोऽनिमादयो वा अनघा निःपापा राघसंव

लिताइतियावत्। यद्वा। अनघाहृद्याः तथा च धरणिः अनघोऽपापहृद्योरिति किंभूतस्य ज्ञानदयासिन्धोः ज्ञानं समस्तविषयावबोधः स्वार्थमनपेक्ष्य परदुःखप्रहाणेच्छा दया तयोरम्बु तत्र

योःसिन्धोरिव सिन्धोर्विपुलाधारस्य अगाधस्य अनवच्छिन्नमहिम्नोऽनैरन्धिगतज्ञानुपारत्वादपरिच्छेद्यगाम्भीर्यस्य वा सकिंभूतः परिहृतापादनेषु नास्ति क्षयो विरामो यस्य मरणादिति हि त्यागफला

धीनेवशेताव नवृतिरत आह श्रियेचेत्यादि श्रीरत्र त्रिवर्गसंपत्तिः तां प्राप्तु अमृताय मोक्षाय च यद्वा सभिक्षुः सेव्यताम् सकः यस्यागाधस्यानलस्पर्शस्यात यस्य मदापरिपूर्णस्यास्य विज्ञोः तयस्य

निवासस्य वा गुणा अनघाः गादिमहात्म्यं त्व्याच्यः श्रियेऽनन्ते अमृताय पीयूषाय चेत्याद्यः। अत्र समुद्रपक्षस्तु न सम्यगिव ज्ञानेऽसमानत्वयात् अन्तयश्च तिष्ठ यमात्रस्य पक्षान्तरेण व्याख्यानमसाधुचिन

तीत अभीष्टदेवतानमस्काराद्युपनीतमहर्षिस्यादिसयमव्यवितिधाच्च आशीर्नमस्क्रियावस्तुनिर्देशो वा न तत्राभावात् ज्ञानदयायोः स्पन्दतेऽप्रवर्तते देवतानुरूपत्वादिति वा ज्ञानदये सम्पन्दतेऽप्रवर्त्तते देवता

रूपे अस्मिन्निति वा समाधेयम् बह्वर्थप्रापिकत्वेन समाधातुं शक्यः स्पन्दः संप्रसारणं यश्चेतः। यत्तु मुकुटः तामर्थासिन्धुरिवेति मङ्गलत्वादिमान्तली यास्त्री यति योगविभागात्समासः इति सर्वे

षराद यइतितद्विपि न सम्यक् अर्थासंगतेः प्रातिपदिकार्थे हि सा तस्य न भेदेनाभेदेन चान्वयः संभवति अभेदे हि तत्त्वीयायर्था प्रथमा यापद्येतचितस्यात् १॥ अभिधेयप्रयोजने दर्शयति। समा

हृत्यान्यतन्त्राणि संक्षिप्तैः प्रतिसंस्कृतैः। संपूर्णमुच्यते वर्गैर्नामलिङ्गानुशासनम् २। समाहृत्यान्येषां व्याडिप्रभृतीनां तन्त्राणि नामलिङ्गानुशासनानि सिद्धान्तान्वा समाहृत्य संगृह्य वा नामा

लिङ्गानि च तन्त्राणि ग्रन्थसमासकानि अनुशिष्यन्ते विविच्य बोध्यन्ते अस्मिन्ननेनेति नामलिङ्गानुशासनम् करणाधिकरणयोश्चेति ल्युट् सं पूर्णमन्यूनं दोषरहितमुच्यते वर्गैः प्रकारैः कीदृशैः संक्षिप्तैः स्व २

ल्पशब्दैः अनेकं नाम कथने न कृतोऽत्कर्षैः यद्वा असारांशपरिहितैः शाहरचनाविशेषवद्भिः त्रिकाण्डीयलिङ्गादीनि नाममात्रप्रतिपादकानि वररुच्यादिकृतानि तु लिङ्गमात्रप्रतिपादकानि अत्र तु उभयोः

त्वमयार्थसंग्रहादिदमेव सर्वैः पाठ्यमिति भावः २। लिङ्गज्ञानोपायं परिभाषते प्रायशो रूपभेदेन साहचर्याच्च कुत्रचित् स्त्रीपुंनपुंसकं ज्ञेयं तद्विशेषविधेः क्वचित् २। प्रायशो रूपभेदेन बाहु-
ल्येन रूपभेदेन प्रत्ययविसर्गबिन्दुरूपेण स्त्रीपुंनपुंसकं बोध्यम् यथा पद्मालया पद्मा पिनाकोऽजगवं धनुः क्वचिद्विशेषणपदस्येन सर्वनामपदस्येनापि रूपभेदेन स्त्रीपुंनपुंसकं ज्ञेयम् यथा तमसो रा-
हुः अन्ये त्वपर इति विशेषणभेदान्नोः पुंस्त्वं सेवात्याकतुपः पुमान् सेमसुत्याकल्पाः स्त्रीत्वम् निश्चितेलिङ्गे नानन्तर्यं साहचर्यं रूपभेदाभावे क्वचिन्नापि लिङ्गं ज्ञेयम् यथा अश्वयुगश्विनी भाद्रः करोविय
द्विसुपदम् अत्राश्वयुग्भानुविषयत्रिसाहचर्यात्स्त्रीपुंनपुंसकानि ज्ञेयानि क्वचित्तस्य स्त्रीपुंनपुंसकस्य सविशेषोपादानाज्ज्ञेयम् यथा भेरी स्त्री दुन्दुभिः पुमान् रोचिः शोचिरुभे क्लीबे २॥ भेदाख्यानाय न
द्वन्द्वो नैकशेषो न संकरः कृतोऽत्र भिन्नलिङ्गानामनुक्तानां क्रमादृते। ४। अत्र कोशे उक्तानां स्वपर्याये पठितानां भिन्नलिङ्गे येषां तेषां लिङ्गभेदमाख्यातुं द्वन्द्वैकशेषश्च न कृतः यथा देवता देवताम
रा इति न कृतम् एवं लिङ्गत्वात्स्यात् यथा वा त्वन भःश्रावणो नभाश्च श्रावणश्चेति न नभसी इति न कृतम् भिन्नमालालिङ्गं तेवस्मात् समानलिङ्गानां तन्नोक्तता वेव यथा स्वर्गनाकत्रिदिवत्रिदशालयाः
पाद्यस्मद्विःतथाशः स्यानान्तरनिर्दिष्टानां भिन्नलिङ्गानामपि नोक्तता वेव यथा रसो यत्तरत्तो गन्धर्वकिन्नराः मातापितरौ पितरौ एतेस्वपर्याये कृपाव न चाते कांक्रमादृते क्रमं विना संकरो न कृतः
स्त्रीपुंनपुंसकानि क्रमेणापठितानि तेषु क्रमेणापठ्यमानेषु नानारीयकस्तु संकरो न शेष इति भावः संकरो नाम भिन्नलिङ्गानां मिश्रितारूपः यथा स्तवः इति पुंलिङ्गः पुमान् स्तोत्रं नपुंसकं पुमान् नुतिः स्तुति
रिति स्त्रीलिङ्गाबुक्तौ नतु स्तुतिः स्तोत्रं स्तवो नुतिरिति कृतम् एवं ज नुर्जननं जन्मानीति नपुंसकलिङ्गानि विरूपजनिरुत्पत्तिरिति स्त्रीलिङ्गानुक्त्वा उद्भवः इः पुंलिङ्गः उक्तः यत्सत्रापि नोक्रम एतत्सङ्क
मादृते यत्र संग्रहस्लोकादौ क्रममात्रं विवक्षितं तत्रानुक्तानां भिन्नलिङ्गानां द्वन्द्वादयः कृता एव यथा वर्णाः एस्ती पुरस्तात्मभृत्योपीताद्यैः द्वन्द्वसंकरौ भाषादावेकशेषश्च कृत इति न विरुद्धम् इत्याद्यस्वी
पुरस्ताद्वेनिर्दिष्टे पिशाचादयः निर्दिष्टे न तत्र क्रममात्रस्याप्रतिपिपादयिषितत्वात् इतएवास्य रोपतत्तो गन्धर्वकिन्नराइत्यादावपि निर्वाहः यदपि उपाध्यायशुक्रमादृते न रत्नगर्भपुमब्रानःक्रमेण
इते परिपाठ्योपादेयो ग्रन्थ इति व्याख्यादिति स्वामी तदपि न अत्र गर्भ पुमानस्य निर्बीजत्वात् स्यमुत्कीर्त्तनस्य सामंजस्यात्। ४। त्रिलिङ्ग्यां त्रिष्विति पदं मिथुने तु द्वयोरिति निषिद्धलिङ्गं शेषार्थं त्वन्ताथादि
न पूर्वभाक् ५। त्रयाणां लिङ्गानां समाहारस्त्रिलिङ्गी तत्र त्रिष्विति पदं ज्ञेयमिति परिभाष्यते यथा त्रिषु स्फुलिङ्गोग्निकणाः सा यसिन्धुरेतन त्रिलिङ्गीति किं स्यादर्थानरसासंभवात् योगात् स्त्रीपुंसौ
मिथुनं तत्र द्वयोरिति पदं ज्ञेयम् यथा वङ्क्रे इद्धयो ज्यौलकीलौ द्वयोरिति द्विशब्दप्रयोगलक्षणम् तेन द्विलीनं प्रसवेः सर्वद्वयलीनेऽक्ङ्कदरेऽत्यायुपपद्यते तथा निषिद्धलिङ्गं यस्मात्त्रिषिद्धलिङ्गं पदं शेषा
र्थं शेष लिङ्गकं ज्ञेयम् उदम पिनाययमिन्द्रम् विशेषनिषेधे शेषाभ्यनुज्ञानात् यथा वज्रमस्त्रीव ज्ञेयमस्त्रवनम् अपादिर्यस्य तद्यथादि तत्रैचाथादिचनाम पदं लिङ्गं पदं सर्वनामपदमव्ययपदं च स
र्वोन्नयि न भवति किं तत्रान्वयि नगरीत्वमरावती अयो यशी त्रयेत्वरितमिति चनामपदम् पुंसि तत्र द्विः शस्तं चाथ त्रिषु द्वयरइति लिङ्गं पदम् तत्स्यात्त्रिदेति सर्वनामपदम् वा तत्पुंसि त्वव्ययपदम् अथ
शब्दो ऽथशब्दस्यापूपलक्षणम् यथा उक्रोशो अथ रोरुसः न्यायसिद्धमिदम् तेनास्त्वस्यादिशेषशेनाना त् अथशब्दे तु चार्थान्तरारम्भात् भ्रमविषयं वेनन्त् उदपानं तु पुंसि वेत्यत्रतन दोषः उत्तरस्यानामता
त् लिङ्गं वाचिनान्तुये पिदोषाभावात् वस्तुतस्त्वत्रपाद पूरणाय चकारा दो वपठितं पुङ्क्रम् ५। स्वरव्ययं स्वर्गनाकत्रिदिवत्रिदशालयाः सुरलोको द्योदिवौ द्वे स्त्रियां क्लीबे त्रिविष्टपम् ६। पदोपि च त
पयीशहान्तं मधु तिरिति पतेसं मागशेषुसुख्यात्रिनीवपपकी तथापिषाकरायनाशमिमतत्रयी पतेयु मत्रि प्रवर्षते स्वर्गसुरादयः शब्दाः स्वरूपपरत्वत्तया न्तः पदपरत्वतः समानार्थत्वाभावादे
कशेषो न स्वर्ष्यतेस्त्वयत इति स्वः स्वशब्दोपनापुत्रोः अन्तोऽप्योपिहशयत इति विच् वाकुलकाक्रमति ष्टणः पस्वमित्याकुः तत्र निर्बीजवाकुलकार्ययसायुकत्वात् स्वरति शब्दायत इति सुमन्तिश्चप्युक्ता
उक्तार्थस्तत्त्रासंभवात् स्वरशस्याउपनापयति नैवं कृतं नाकतेनपतदिति क्रते स्वरादि पाठादव्ययत्वम् अव्ययो स्त्रीशब्दभेदे नाविशेषो निर्दिष्टेऽत्रिषु स्वःशब्दस्य मंगलार्थमादौप्रयोगः सुष्ठु अर्ज्यत इति स्वर्गः
अर्जअर्जने कर्मणि घञ् अर्ज्यते स्मिन्निति वा अजगति स्यानार्जनेषु हलश्चेति घञ् स्वर्द्धारित्वाक्रान्तम् यत्तसुकुष्ठजो रितिकुत्वमारु तत्र निशापामनिटः कुत्वमितिवार्त्तिकात् कंहत्वं नास्ति
अकं दुःखं नास्त्यकमत्रेति नाकः नभ्राण्नपादिति न लोपो न कोऽत्रस्मात्तदभावो नाकेति वा नाकं तु त्रिदिवे वरे क्लिस्तप्यव स्यास्तत्रयोत्रलवि स्तुहद्भावादीवदत्र इति त्रिदिवः वजयैकविधानमि-
तिकइत्याकः तत्र स्यात्ताघ्राव्यधिहृनिष्ठुयामितिषदिगणानात् उदाहरणत्वेनव्याख्यानस्य निर्मूलत्वात् यदपि मूलविभुजादित्वात्कप्रत्ययः इति तदपि न अधिकरणसुत्तिप्रवर्तनस्यासंगतत्वात्
तत्रकर्त्तरीति वाक्यशेषात् तस्माद्धलश्चेति घञ् संज्ञापूर्वकत्वान्न गुणः इति व्याख्येयम् यद्वा त्रास्तेवैस्तवरीद्धभेदे नवा सात्विकराजसतामसभेदेन वा त्रिविधो दीव्यन्ति त्वव रस्तिप्रकाशन्ते वा इगुपधत्वा
त् त्रिदिवं त्वखे स्वर्गे च त्रिदिवा नद्यामिति मेदिनी दर्शनात् क्लीबेपि त्रिदशानामालयः सुराणां लोकः सुरसद्मादीनामुपलक्षणम् एवं यौगिकेषु सर्वत्र ज्ञेयम् द्योतन्तेऽस्यामिति द्यौर्गौवत् बाकुलका

अ॰ टी॰ २
2
न्युतेऽर्थः। द्योति। द्यु अभिगमने। विच्। दीर्घत्वमागमिति। वा कृत्‌लकादिवेऽडिविः। द्यौः। दिवौ दिवः द्युभ्याम्। यत्तु दिवे [illegible] औतिनिः ओ प्रत्यय इत्याह मुकुटः। तन्न। उक्तसूत्रस्य प्रादेशि[illegible]त्वात्। स्वामी तु द्यो शुद्धो व्या कार्यो तो स्ति। भाष्ये गोतो णिदित्यत्र ओतो णिदिति पाठं तत्रा[illegible]दित्याह। तदपि न। स्मृतउर्थेन स्म कावि यत्र वृद्धि विधाने न पाठस्योपलक्षणत्वात्। यदपि दिवः किवि तु कं। तदपि न। दिवो दिवस्त्वादौ ह्योर्डिव्। वृञ्संगात्। स्वभूतिस्तु द्यु अभिगमनेद्युयते अभिगम्यते वा कृत्‌लका नेर्माणिङोप्रत्यय इत्याह। द्यौः स्त्री स्वर्गे च गगने दिवं क्लीबं प्रयोः स्मृतं। यत्तु स्वामिना दिवशब्दो ह्रस्व विषयत्वमुक्तं तद्दिते नेवणाल उक्तमेदिन्याद्यविषयत्वा नभिधानात्। मंदिरे सैरिभः शक्रभवनं विदिवं नभ इति त्रिकाण्डशेषात्त्वमस्मिन्नस्तुक्रतिनरतिविष्टपं। विटपविष्टप्यविष्टि पोलपाः इति विशे ४कप्रत्ययः। तस्य च तुट्। वृक्षे निपात्य यत्र वाऽस्य विष्टपमिति वैदिक प्रयोगः। त्रितीयं विष्टपं त्रिविष्टपं। पूरणप्रत्ययस्त्रिकृतो गतार्थत्वान्न प्रयुज्यते। केचित्तु पिष्टपं स्वर्गं पठित्वा विशन्ते यन्दे यानि पात्यते इत्याहुः। अयं पुंस्यपि। तथा चामरमाला। पिष्टपो विष्टपो पस्त्री भुवनं वनं पुंसकमिति। नभो विष्टपं रूपोगोनो वृ स्रुअपि सुरालय इति रत्नमाला। एवं शाखा भवन फलाद्याद्यो ऽईलोकादयो ऽप्यूह्याः। नवा॥६॥ अमरा निर्जरा देवा
स्त्रिदशा विबुधाः सुराः॥ सुपर्वाणः सुमनसः त्रिदिवेशा दिवौकसः॥७॥ न म्रियन्ते। मृङ् प्राणत्यागे। पचाद्यच्। अमर्त्य स्त्रिदशाप्यस्थि संहारे कुलिशद्रुमे। स्त्रीगुडूच्यामरवत्योः स्थूणा दूर्वी जरा धृत्यु। जरा यानिष्क्रान्ता निर्जराः स्यात्तु माल्देवजराल्पके च वाच्यवत्। निर्जरस्तु गुडूच्या तुर्ल्लपी स्त्रिया ममरविशिष्ठाः। दीव्यन्तीति देवाः। पचादि सु सती
अच्‌पाठादच्। देवः। सुरेन्द्रे ऽप्यस्ति देवमा व्यानमिन्द्रिये। देवी कृताभिषेकायां तेजनीसृक्काययोरपि। तृतीयाघोऽरपि तृतीयायां कना रक्षा वदशाम्भदा येषां। त्रिशहस्य तृतीयार्थता त्रिभागवत्वे त्रिदशा ये संख्यायाव्ययेति बहुव्रीहिः। बहुव्रीहौ संख्येये डजिति डच्। जन्मसत्ताविनाशाख्यास्तिस्रोऽवस्था दशा येषामिति वा। ज्ञानेनाप्यनुदशान्ति पचाद्यच् एषो दरादिवान्नलोपः इति राजदेवः।
तन्न उक्तविग्रहे कर्मण्यणः प्रसंगे नाचोऽप्राप्तेः मूलविभुजादित्वे न वा समाधेयम्। विशिष्टो बुधो येषां त्रिकालज्ञजीवादिशिष्टत्वात्। विशेषेण बुध्यन्ते वा। बुध अवगमने इगुपधेति कः। विबुधो ना सुरे स्त्रि
रत्नि सुरसमवेस्त्रर्ययोः इगुपधेति कः। यद्वा समृद्धो ऽस्त्यास्तरास्तेषाम्। अर्श आद्यच्। यद्वा शोभनं राजन्ते राजन्तीति वा अन्येभ्योऽपीति डः। सुराश्चषकमद्ययोः पुंल्लिङ्गः स्त्रियां दिवि शोभनास्स्वान सुष्ठु पर्वो मावा स्य
दिचरितमङ्‌स्यादिग्रन्थिः रुस्तवो वा येषां ते सुपर्वाणः। सुपर्वा नाशरे वंशे पर्वधूमसरे पुंवत्। शोभनं मनो येषां सुमनसः। सुमनाः पुष्पमालत्योः स्त्रियां नाथी शद्दे वयोः। त्रिदिवस्येशाः। दिवमोको येषां ते दिवौकसः। दि
आदित्यादि
विषदः१
वशाहो ऽदन्तः। मन्दिरः सैरिभः शक्रभवने त्रिदिवे नम इति त्रिकाण्डशेषात्। दौरोको येषामिति विग्रहे दिवौकसोपि स्यात्। दिवौका दिवौकाश्च देववाची रूपान्तरोऽतिनिर्देशात्। दिवौकाश्च दिवौकाश्च उसिदे वेच चातके प
ह्रुपर विप्रतिषेधात्परयणादेशः स्थानिवत्त्वेन पूर्वस्य नयणः सकृत्प्रवृत्ताविति न्यायात्। ७॥ न जाता दानेऽपि त्रिदशाकरा घनः। यद्वा द्यति दोऽवखण्डने क्विप् द्यति स्मृती त्वं दितिर्मित्रा ऽदितिः। अदित्या ऽपत्यानि कदिकाद्य
दक्कि न इति उीष त्वा स्त्रीभ्यो ढक् दिविसीद तिवर्णके षड्विंशतरणगत्यवसादनेषु सन्नद्विपेतिकिप् हस्त्रुभ्यावेति डः रतुक् सुधामादिभ्यश्चेति षत्वम् तमस्वरूपकनिबद्धलमिति डः तेति क्विपु सदीपि मनसस्तु पेन्द्र्यस्यस
न्यायीयते तिमाद्यः। लेखा अदितिनन्दनाः आदित्या ऋभवोऽस्वप्ना अमर्त्या अमृतान्धसः॥८॥ चित्रादयो लिख्यन्ते लिख अक्षरविन्यासे अकर्तरीति कर्मणि घञ् धीवारू त्वादेषु ति स्वालेखाः सन्तीपानि निवान्स्र
दाभाद्यच लेखो लेख्यो हरे लेखा लिपिराजिक योर्मता अदितेर्नन्दनाः अदितेरपत्यानि दित्यदित्येति ण्यः लिङ्गविशिष्टपरिभाषाया अनित्यत्वान्ङ्याप्यो न आदित्यो भास्करे देवेपि अस्या हे वाच्य स्वर्गः अदितिक
स्वरादित्वाव्ययम् तत्रनेता वा भवन्ति मितद्वादिभ्यः किपिस्सभवो पीत्यसे अविद्यमानः स्वप्नोयेषां स्त्रियन्ते ऽनेति मर्त्यो भूर्लोकः इसिम्र यितादिभ्य मिदमिति ऽन्यस्य विभाषा तत्र भवा अम्रुपचारात्मर्त्याः न वस्तु मर्त्य
यविशेभाऽद्वियव तद्भिन्नाः अमृतमन्धोऽन्नं येषां ते॥९॥ बर्हिर्मुखाः क्रतुभुजो गीर्वाणा दानवारयः वृन्दारका दैवतानि पुंसि वा देवतास्त्रियाम्॥१०॥ बर्हिरग्निर्मुखं येषां ते क्रतून् भुञ्जते भुज पालना
दे॰
भ्यवहारयोः क्विप् गीरेव निग्रहानुग्रहसमर्थो बाणो येषां दन्तोष्ठ्यपाठे गीरेव बाणस्तेषु प्रियत्वात् वनु याचने कर्मण्यण् पूर्वपदादिति णत्वम् दानवानामरयः प्रशस्तं वृन्दं येषां वृन्दादारकन् देवशाद्वा स्वा
र्थेतल् ततः स्वार्थे प्रज्ञादित्वादण् विशेषविधेः पुंस्त्वम् रूपभेदान्न क्लीबत्वम् देवतास्त्रियाम् रूपभेदाद्देवशब्दो ऽस्ति देवङ्वचना न्नपुंलिङ्गः पंकावारणार्थं स्त्रियामिति मुकुटः तन्न रूपभेदेनैव वारणात् हि सर्गं विना पुंल्लिङ्ग
कोदेरन्न्यानात् अन्यथा पञ्चगदेत्यादौ तस्याप्रतिवारणात् आनीदेवपर्यायाः ३ सीति वस्पति तद्धातनार्थमिदम् षड्विंशतिः॥१॥ आदित्यविश्ववसवस्तुषिताभास्वरानिलाः महाराजिकसाध्याश्च रुद्राश्च ग
णदेवताः॥१०॥ आदित्यादयः प्रत्येकं गणदेवताः समुदायचारिणो देवताः एकान्ते समुदाय इत्यानामवयवेषु एतेनोपभ्युपगमात् आदित्या द्वादश प्रोक्ता विश्वेदेवा दश स्मृताः वसवश्चाष्टसंख्याताः षट्त्रिंशत्तुषि २
तामताः आभास्वराश्चतुःषष्टिर्वाताः पञ्चाशदूनकाः महाराजिकनामानो द्वे शते विंशतिस्तथा साध्या द्वादश विख्याता रुद्रा एकादश स्मृताः विश्वाविकर्मस्वितिविश्वे विपाप्रवेशने अस्य पुषिलदिकाणि त्वेति विशि

भ्रष्टत्वं असमन्ताद्भासनशीलाः भासृदीप्तौ स्थेशभासपिसकसोवरच्
अनन्यत्वेन अनपात्तत्वे सतिकल्पनं ४

भाः कत्र्ने । सर्वेनामसंत्तेयं । अप्युविकसंज्ञासेवसर्वनामत्वपर्युदासात् । पुकुरस्त्र सर्वेषां विश्वेदेवानां नामेतिकृत्वा सर्वनामसंज्ञत्वात् । तत्र । एकशब्दस्य बहुवुसंकेति नसंज्ञाती
वितात् । यथा प्राचीनबर्हिषः पुत्रं बहुसंकेतिनस्य प्रचेतसश्च साधयथा एवंजहुर्नितः पूर्वशब्दश्रुतिनदीयदृष्टांतो पि चिंत्यः । एवंजहत्ते ः पूर्वशब्दस्य व्यवस्थायाः सत्वात् संज्ञाते
क्विसभावाभावात् । वसनीति वसवः । वसति वा से । रुद्रस्त्रिति हिरु घसि वसिति नि क्रिदिविधिमनि स्पृश्रेति ः ॥ विश्वस्य वसुत्वेयोरिति दीर्घेना । असंसात्वात् । तुष्यति । तुषन्ते हे । कुषि
७ कटिरुचिभ्यः किनिजिविवाकुलकात् किनच् । यद्वा । तोषणं तुट् । संपदादिः । ततः स्वार्थे कादिनिमधिमडिभोडिशे डिपिडिलुडिकुकिरुत्यडलच् । अनिलो वसुवातयो न
महतीं राजिः पंक्तिर्येषां । शोषाद्विभाषेति कप् । आस्ताराजिके नि पाठे माहाराजो देवते पौ म तत्राज प्रोत्पदाद्धिनितठञ् । यद्यपि स्कृतहविर्भोगित्वे एव देवता त्वं तथा
पित्राप्ये योवैश्रासत्वमिति बहुपचारो बोध्यः । साध्यसिद्धि । साध्य संसिद्धौ । अहलो रिति भावे यत् । सास्येषा । अर्शआद्यच् । साध्या योगा नरेष्वरे । गणदेवविशेषस्य सा
धनीयत्वं वा अवत् । रोदयंत्य सुरान् । रुदिर् अश्रुविमोचने । रोदेर्णिलुक् चेतिरक्षणेस्वलुक् १० ॥ विद्याधरोप्सरोयक्षरक्षोगंधर्वकिंनराः । पिशाचो गुह्यकः सिद्धो
भूतोमी देवयोनयः ११ । विद्याधरोप्सरः इतिपाठः भिन्नलिङ्गत्वादग्रे न सिधानादसमासः विद्याया गुटिकाञ्जनादि विद्यायाधरा धारकाः यत्त्व विद्याधरत्रीतिमुकुटमारु तन्न पचाद्यचो
पूर्वावन्तादलः प्रसंगात् अद्भ्यः सरन्ति सरतेरसुन् यत्नेते हस्तेते यत्तस्जायाम् अकर्तरि च कारके संज्ञायामिति कर्मणि घञ् यक्षोगुह्यकमात्रे च यक्षकापि स्वरेपि च हः कामसु सेवा निर्गाश्रस्यति वा उ
रक्षितुयस्येतिवा बहुव्रीहौ सकुप्यात्वणेरितिषु रक्षन्त्यस्मात् रक्षांसि रक्षपालने सर्वधातुभ्य इति असुन् गन्धेसोरभमर्दतिगन्धर्वः अर्वगतो कर्मण्यण् शकन्ध्वादिः आरम्भस्तवन्तात् कोतिमानुनः किं तेष
३ तिसमासः पिशितम् अश्नाति अश्नभोजने कर्मण्यण् पृषोदरादिः मध्यमलोपः गूहसिन्निधिर्यते त्रि गुह संवरणे ण्वुल् पृषोदरादित्वाद्धागमः तथा च व्याडिः निधिरक्षन्ति ये यक्षास्ते स्युर्गुह्यक
सञ्ज्ञकाः इति यद्वा गुह्यं कुत्सितं कायति कैशब्दे आतोनुपसर्गेकः गुह्यं गोपनीयं कुत्सितं येषामिति वा अनयोः पतयोः शासितु दिग्वदिम्भ्योवेति काशिकाकारवचनात् तद्गुह्यमस्योग्र लानि मृ
लमितिभट्टोजिदीक्षिताः नृत्यते नृत्यतिसंज्ञा सर्वकत्वात्रुतः असे धीदिनिति ः षिधु संराध्योः गत्यर्थाकर्मकेति कर्तरि कः सिद्धिरस्यास्तीति वा अर्शआद्यच् भूतिरस्यास्ति अर्शआद्यच् भतः भवति इयं
प्राप्नोति भवाप्ते गत्यर्थाकर्मकेतिक्त इति मुकुटः तत्र प्राप्त्यर्थस्यागत्यर्थो कर्मकत्वात् अमी विद्याधरादयो दशारेवायोनिरेषां ते देवयोनयः देवांशाकाद्युत्पत्तयः यत्तु देवानामिव योनिरुत्पत्तिकारणम
विभावयमेषामिति मुकुटोव्याख्यत् तत्र व्यधिकरणबहुव्रीहिप्रसंगात् अतोकोप्यमस्य स्वत्रस्याविरोधात् ११ ॥ असुरा दैत्यदैतेयदनुजेन्द्रारिदानवाः शुक्रशिष्या दितिसुताः पूर्वदेवाः सुरद्विषः १२ ॥
अस्यन्ति क्षिपन्ति देवान् असुराः असुक्षेपणे असेरुरन् इति मुरन् सुरविरुद्धत्वाद्वा नञ् तत्पुरुषः अत्ता घलि आसुराश्च असुक्षरमन्त्रेवा अन्ये भ्योपीति डः दितेरपत्यानि दित्यदितीतिण्यः ङीषन्तात्स्त्रीभ्यो ढक् ।
दनोर्दनोर्वा जाताः सप्तम्यां जनेर्डः पञ्चम्यामजातौ इन्द्रस्यारयः दनोरपत्यानि शुक्रस्य शिष्याः दितेः सुताः पूर्वे चते देवाश्च पूर्वापरप्रथमेत्यादिना समासः यद्वा पूर्वे देवाः आत्मयाहि देवत्वाच्च्युताः सुरद्विष
विसमासः पूर्वे देवा ये भ्योवा अनेकमन्यपदार्थे इति बहुव्रीहिः सुरान्द्विषन्ति द्विष अप्रीतौ सत्सूद्विषेतिक्विप् यद्यपि नानालवासित्वेनपातालवर्गे वक्तुमुचितास्तथापि देवविरोधित्वेन तद्वसु पारोहाद्देवो
क्ताः दशनामान्यसुरस्य । १२ । सर्वज्ञः सुगतो बुद्धो धर्मराजस्तथागतः समन्तभद्रो भगवान्मारजिल्लोकजिज्जिनः । १३ । सर्वं जानाति ज्ञाऽवबोधने आतोनुपसर्गेकः यद्वा सर्वं ज्ञानं यस्य स्वात्मनः स
वेस्यापरोक्षत्वात् यः सोतात् परोक्षादितिक्षःतेः यद्वा सर्वज्ञो यस्मात् यथा पाते ः तत्र द्वाविम्कालिङ्गा बुद्धरनि एवं सर्वस्य दात्मनः सर्वप्राणिनः सर्वलोकास्य ... भूतानि सर्वं पश्यत्यात्मनो बुद्धरतीति क्विते ः
यद्वा सर्वं ज्ञायेन तस्य भासास्तत्सर्वं पिदविभातीतिश्रुतेः शोभनं गतं ज्ञानमस्य प्रशस्ताद्युद्धिरस्य अर्शआद्यच् यद्वा बुध्यते मति बुद्धीतिक्तः इगुपधे तिकोबुद्धोपि सर्वज्ञः सुगतो बुद्ध इत्यादिः धर्मराज
ते पचाद्यच् धर्मस्य राजेति वा राजाहःसखिभ्यष्टच् तथा सत्यं गतं ज्ञानं यस्य समन्तभद्रमस्यस्य समन्तात् भद्रमस्येति त्वव्यधिकरणत्वाद्नुचितम् भगमस्त्यस्य मत्सास्तीति मतुप् मारं कामं जयति सत्सू
द्विषेति क्विप् लोकं जयति जयति जिनः इणषिञ्जिदीङ्उष्यविभ्यो नक् ज्ञानानीतिस्वामिमुकुटौ तन्न अर्थक्त स्यरूलत्वइतिदीर्घप्रसंगात् १३ । षडभिज्ञो दशबलोऽद्वयवादी विनायकः मुनीन्द्रः श्रीघनः
शास्ता मुनिः शाक्यमुनिस्तु यः । १४ । दिव्यं चक्षुः श्रोत्रं परचित्तज्ञानं पूर्वनिवासानुस्मृतिः आत्मज्ञानं वियत्क्रमनं कायव्यूहसिद्धिरिति षडभिज्ञा यस्य ... मानानियस्य बहुदानशीलक्षान्तिवी
र्यध्यानप्रज्ञा समन्विताज्ञाह्यज्ञानमस्येतिवा दशबलानि यस्य यदाहुः दानशीलक्षमावीर्यध्यानप्रज्ञाबलानि च उपायः प्रणिधिर्ज्ञानं दश बुद्धबलानि वै अद्वयमद्वैतं वदत्यवश्यमावश्यके णिनिः वि
नयति उपायेन शिष्यान् ण्वुल् मुनिश्चासाविन्द्रः श्रियायुक्तो घनः ... शास्ति शास्ता तृन् तृचौ शंसितिति ... संज्ञायां वाचानियति ... तृजः ... शास्त्राद्
गृह्णात्यस्य विषयमार्गेनात रागद्वेषादेः ... विशिष्टविराधर्व ... नमस्तिनाद ... वावाविनोमिदीर्घ ... तत्र ... प्रसंगात् अनोतादिकत्वपदे

श्री ३

ग्रन्थप्रमाणाभावाच्च मयने मुनिः नवेनच्छेतीद्द ... स्य ॥१४॥ । शाक्यसिंहः सर्वार्थसिद्धः शौद्धोदनिश्च सः गौतमश्चार्कबन्धुश्च मायादेवीसुतश्च सः ॥१५॥ शाक्योपि जनोस्य शंडिकादिभ्यो ...

यद्वा शाकवृक्षप्रतिच्छन्नवासं यस्मात् चक्रिरे तस्मादिक्ष्वाकुवंश्यास्ते शाक्या इति भुवि विश्रुताः इत्यागमात् शाके भवाः दिगादित्वाद्यत् तद्वंश्यावतीर्णत्वात् शाक्यश्चासौ मुनिश्चेति शाक्यः सिंह इव उपमितं व्याघ्रेति

समासः शाक्यमुनिः ... सर्वार्थे सिद्धो निष्पन्नः सिद्धः सर्वार्थसिद्धः ... सिद्धार्थोपि सिद्धार्थो ... शुद्धोदनस्यापत्यम् ... गो

तमस्यापत्यं शिष्यः ... सूर्यवंशजत्वात् मायाख्या देवी तस्याः सुतः यद्यपि वेदविरुद्धत्वात् ... नरकवर्गे ... तथापि देवविरुद्ध

नेन बुद्धस्यात्र ... सप्त शाक्यस्य ॥१५॥ ब्रह्मात्मभूः सुरज्येष्ठः परमेष्ठी पितामहः हिरण्यगर्भो लोकेशः स्वयंभूश्चतुराननः ॥१६॥ धाताब्जयोनिर्द्रुहिणो विरिञ्चिः कमलासनः स्रष्टा प्रजापतिर्वेधा विधा

ता विश्वसृड्विधिः ॥१७॥ बृंहति वर्द्धयति प्रजा इति ब्रह्मा ... हरेर्नाभिकमलाद्भवति ... यद्वा ... आत्मभूः ... कृत्वा ... रक्षा

कम् आत्मनो हि ... भवति भुवः संज्ञान्तरयोरिति क्विप् सुरेषु ज्येष्ठः परमे व्योमनि ... परमेष्ठः ... ततो ... स्थापितस्य नाभि

निषत्वम् लोकपितृणां मरीच्यादीनामर्यमादीनां वा पितापि तामहः पितृव्यमातुलेति साधुः हिरण्यं हिरण्मयमण्डं तस्य गर्भ इव तदण्डमभवद्धैमं ... तस्मिन् ... लोकेशः लो

कानामीशः स्वयमेव भवति भुव इति क्विप् चत्वार्याननान्यस्य ॥१६॥ दधाति द्रुधाञ् धारणपोषणयोः ... ... द्रुहिणः ... इति ... तत्र द्रुह ... पागात् द्रुहिणं द

दिति ... ब्रह्मात्मभूः ... पितामह इति भागुरिः ... करणे ... आदेशश्च ... पृषोदरादित्वात् ... दुः

संसारं ... विरिञ्चिः ... विरिञ्चोपि विरिञ्चो ... विरिंचिर्द्रुघणो ... मतइति शब्द

त्वात् ... विरिञ्चिविशेषनं ... पृषोदरादित्वानुम ऊज़रवर्णः ... सर्वनयोरिति ... पादधर्षणात् ... विधानस्यानुपयोगात् ऊजरवदिति हणान्तो

पः ... विधानाभावात् कमलमासनं यस्य सृजति तच्च सृजिदृशो ... प्रजानां पतिः प्रजापतिर्नृदत्वा ... महीपाले विधानरि विदधाति विधात्रोवेधश्चेति वेधादेशो ... मुकुरस्त्व

विधात् ... सापत्नेः ... विरह्लो ... विश्वसृजतिक्विप् ... भाष्यप्रयोगात् यद्वा सृजि यजोः प

रात्रेखवविधेः ... सर्वेति ... किं ... क्विवन्नस्येति तत्र प्रत्ययग्रहणे ... ग्रहणात् यदपि

शुत ... इति विधिः उपसर्गेनोः किः ... यदा विधिविधानेष्वरणुपधानि

दितिकिनाद्भुणः विंशतिर्ब्रह्मणः ॥१७॥ विष्णुर्नारायणः कृष्णो वैकुण्ठो विष्टरश्रवाः दामोदरो हृषीकेशः केशवो माधवः स्वभूः ॥१८॥ विष्णुव्याप्तौ वेवेष्टि विष्णुः किञ्चेति नुः नराणां समूहो नारम् तस्य

समरुद्त्वात् तदयनं यस्य पूर्वपदादिति णत्वम् नराणां अयनं यस्येति विग्रहे नरायणोपि पृषोदरादित्वादिति मुकुटस्तु चिन्त्यः ग्रथ नारायणो विष्णुर्नर्धकर्म नरायण इति शब्दार्णवः वासनारायणश्च नविष्णु रयाश्रेतिवि

काण्डशेषश्च नरस्यापत्यम् नडादिभ्यः ... संज्ञास्ववकनाहुस्थभावो वा नराज्जाता नरा आपः ता नाराः आयनम् नारमयनेजा नाति ... अयनं ... लिङ्ग ... इति ...

स्यापि ... गन्ना ... कृष्णः ... कृष्णवर्णेनेति वा ... विकुण्ठा ... शिवादित्वादण् विगता कुण्ठा नाशो ऽस्य विकुण्ठं ज्ञानं स्थानं वा ... वर्त्ते

नाश्रयते ... विकुण्ठा ... विगता कुण्ठा ... विष्टरे ... विष्टरोहन्तः ... विष्टरः स्थिर इति त्रिकाण्ड

शेषः ... दाम उदरे यस्य ... अधिकरणे ... समासः सप्तमी विशेषणे बहुव्रीहौ ... लिङ्गात् गदको त्वा

दित ... हृषीकाणामिन्द्रियाणामीशः प्रशस्ताः केशाः सन्त्यस्य ... केशवो ... केशादः ... शम्भोः पितामहो ब्रह्मेति ... र

इतिपाणिनिः ... ... केशिनं दैत्यं ... पृषोदरादित्वात् ... केशवः ... तत्र वधधातोरभावात् वधस्मादो वधादेशविधानात् मायाख्या

धवः ... माधव ... भवतीति भुव इति क्विप् ॥१८॥ दैत्यारिः पुण्डरीकाक्षो गोविन्दो गरुडध्वजः पीताम्बरोऽच्युतः शार्ङ्गी विष्वक्सेनो जनार्दनः

॥१९॥ दैत्यानामरिः पुण्डरीकमिवाक्षिणी यस्य बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोः स्वाङ्गात् षच् पुण्डरीकेषु ... हरि ... कमल ... गां धेनुं स्वर्गं वेदं वा विन्दति विदॢ लाभे ग त्र

वादिषु विन्देः संज्ञायामिति शः वराहरूपेण ... कामधेनोरैश्वर्यं प्राप्य ... स्वर्गस्य ... गरुडो ध्वजश्चिह्नमस्य पीतमम्बरं यस्य नास्ति च्युतं स्वलनं स्वपदाद्यस्य ना

गोऽस्येतिवा चतुर्भुजो गरुडध्वज इत्यर्थे निरुक्तः सकारस्य तिकारः शार्ङ्गधन्वा अच्युतानन्तादेश्चेत्यत्र तदस्यास्ति अतइनिठनाविनीतिः विष्णुशब्दो नानार्थो निपातः विष्णुनामा शब्द इति अव्ययमिति केचित् उभितमस्येति डीप् विष्वक्सेनाय
स गकारपरत्वादेकारानितिसंज्ञाया अगादिति नपुंसकत्वम् विष्वक्सेनः विश्वगिति विष्वक् सर्वतो दिक्षु विश्वं विष्वक् वा सेना यस्येति द्विरूपकोशः नालव्यमध्योपि तालव्यान्तश्च विश्वेनेशघ्नः विष्वक्सेनो विभुः प्रतिभुजः कोशः
विश्वसेने च सत्त्ववृत्ति एकाधिविष्वक्सेना फलिनां स्यादिष्वक्सेनो जनार्दने मुकुन्दः सर्वपदार्थानां संज्ञा यामनगतिर तत्त्वम् विष्वक्सेनापति सगकारान्तत्वात् ककारान्तेनागत्वे कर्मत्वे परस्मैपदे तिचतत्त्वस्यासिद्धत्वादिहा
द तत्र अष्टकृत्वोऽधिकारात् सकारअवाचेष्टाभावात् जनेनजनः भावेतत्र जनिर्दर्शनेति नव्रहि जनोजन्मनमर्दयति जनार्दनः अर्द हिंसायाम् नन्द्यादित्वात्ल्युः जनाः समुद्रस्थदैत्यभेदास्तेषामर्दन
इतिवा ।१९। उपेन्द्र इन्द्रावरजश्चक्रपाणिश्चतुर्भुजः पद्मनाभो मधुरिपुर्वासुदेवस्त्रिविक्रमः ।२०। इन्द्रमुपगतो नुजत्वादुपेन्द्रः इन्द्रउपगतोयमनुगतीति समासः चन्द्रमुपगत इन्द्रस्येतित्र कुगतीत्युपसमास
निरोधात् इन्द्रस्यावरजातः अवरजः पश्चाज्जातः चक्रपाणौ यस्य अहरणार्थे भाइतिसप्तम्याः परत्वम् चत्वारोभुजा यस्य यद्वा भुजाश्चतुर्भुज इति वा भुजः चतुर्णां धर्मार्थकाममोक्षाणां भुजः पद्मनाभो
यस्य इन्द्रप्रस्थसेवेतपूर्वजिति योगविभागाच्च मधोरसुरस्यरिपुः वसुदेवस्यापत्यं ऋष्यन्धकेत्यण् यद्वा वसतीति वासुः वाहुलकादुण् वासुश्चासौ देवश्च सर्वत्रासौ समस्तं च वसत्यत्रेति वैयतः ततो सौ वासुदेव इति
विद्वद्भिः परिगीयते विस्त्रपुराणात् वासुरपि वासुनीरायणः सर्वसविस्वरूपात्मकिदिकालदेशपाल् वसुदेवेशकृत्रानः करतोदीपनिप्रकाशनेवा शोषहमरण त्रिषुलोकेषु गुणेषु वा त्रयो विक्रमाः पादन्यासा यस्य २० दे वा
वकीनन्दनः शौरिः श्रीपतिः पुरुषोत्तमः वनमाली बलिध्वंसी कंसारातिरधोक्षजः २१ विश्वम्भरः कैटभजित् विधुः श्रीवत्सलाञ्छनः वसुदेवोऽस्य जनकः स एवानकदुन्दुभिः २२ देवक्या नन्दनः इवकमात्रस्यनन्दय
येलवणघाहेतोर्योगादिति ङीप् नन्दितः दापत्यलवणपवर्णे योगः किंतजन्यतापीतिरयुजायपः अन्नपवर्णकोकयीतोऽभ्युत्ततोभवतिमहिः पर्वरेवतीरमणोपि अत्रिर्दिदेवकी देवकी देवकी चेतिद्विरू
पकोशः देवकानाचष्टे इतिवा णिजन्ताधचः ततोऽङीषिति देवकस्यापत्यं वा अन्त इञ् संज्ञापूर्वकत्वाद्वृद्ध्यभावः इतोमनुष्यजातेरितिङीषिति सुकरः शूरस्यापत्यं वैराजत्वात् बाह्वादित्वादिञ् शूरो
यादवेदत्यवृत्तिस्तिमाधवी सौरिरपि श्रियः पतिः पुरुषेषूत्तमः पुरुषाणां पुरुषे श्रेष्ठो वोत्तमः आपादप्रपदीनां मालावनमालेति सास्मिनेति कतिकः सास्यास्तीति व्रीह्यादित्वादिनिः बलेर्मतिलत्वमीलमस्येतिवा मलपा
दणे स्वपीति लिनिः बलिमसुरं ध्वंसितुं शीलमस्य ताच्छील्येणिनिः बलिनामृजादिनाः बिधां ध्वंसितुं शीलमस्येति कंसस्यारातिः अधः कृतमक्षजमिन्द्रियजं येन अधोक्षाणां जितेन्द्रियाणां जायते प्रत्यक्षो भवतीति वा अ
धोऽक्षजं ज्ञानं यस्येति वा २१ विश्वं बिभर्त्ति संज्ञायां भृतवृजीति खच् अरुर्द्विषदिति मुम् विश्वम्भरो बुभेत्याकृतं सिविश्वम्भरा भुवि केरभमजेषीत् सत्त्वद्विषेति क्विप् विधान्सतरान् हृणिद्दिं अधिपृ धिद्धविभ्य इति
कुः वदतिमहत्वं रूढ्वबृहद्दनिकमिकषिभ्यः सः वत्सः श्रीयुक्तो वत्सः श्रीवत्सो महत्वलक्षणं चिह्नेन रोमावर्तविशेषो लाञ्छनं यस्य शौरिश्रीवत्सरेखारिरितिविष्वक्सेनजनार्दनाइति शब्दार्णवात् श्रीवत्सोपि विस्नुनामसु
कस्मनामोपगमात्कमरेवदिस्त्वत्वमभिधेति ग्रन्थकृत् अवतारान्तराणां न्यून देशत्वान्नामानि नोक्तानि अन्ये तु शकलाः पुंसः कंसान्तकमगवानस्य घमिति ववनो वेदव्यासस्यापत्यमाश्वयोलभ्यते आनकदुन्दुभिजनक
स्यान्नामो कृत्वनुजमरणिदक्शरथादेः कृतवतानिशाद्विस्त्रोः वसु द्वीपति दिवुक्रीडायां पचाद्यच् यद्वा वसुमिदीव्यतीति विग्रहस्य चाधजिम्यादम तुः तत्र कर्मण्य क्यपवादस्य सत्वात् दिवः कर्मचेति
कर्मकरणं सन्धयोः समावेशास्य सत्वात् वसुनि दीव्यतीति विग्रहस्य पैयर्थ्याच्च आनके दुन्दुभिश्चोपलक्षितः वसुदेवजन्मनि देवैरानकदुन्दुभिवादनात् हर्षेजाते कृष्णे जाते इति चस्वामिमुकुटे नि:सन्त्वमागवलाद्यश्च
लब्धतिका आनकदुन्दुभिर्वसुदेवपितेत्यपि निर्मूलम् इदं सापितः २२ बलभद्रः प्रलम्बघ्नो बलदेवोऽच्युताग्रजः रेवतीरमणो रामः कामपालो हलायुधः २३ नीलाम्बरो रौहिणेयस्तालाङ्को मुसली हली संक
र्षणः सीरपाणिः कालिन्दीभेदनो बलः २४ बलेन भद्रः श्रेष्ठ यस्य बलेन भद्र इतिवा बलभद्रायमालाका मार्थोः पुंसिसीरिति प्रलम्बंहतवान् मूलविभुजादित्वाकः बलेन दीव्यति अच्युतस्याग्रजः रेवत्या रमणः न
द्यादित्वाल्युः रमते ज्वलितिकसन्तेभ्यः इत्यणः रमन्तेऽस्मिन्योगिन इति वा हलस्य ते इति तत्र घञ्रमयतिमो रयति प्रजाः पक्वेन पचे इति वा नकुरेनो नत्र णिजन्नस्याज्वलादित्वाभावात् प्रत्ययान्तानां धात्वन्तरत्वात्
कामपाला लयति पालरत्नो कर्मण्यण् पञ्चहपाल नप्रत्ययोरितिमुमः अकुरेन नचिन्त्यम् हलमायुधं यस्य २३ नीलमम्बरं यस्य रोहिण्या अपत्यं स्त्रीभ्यो ढक् इति ढक् तालो ध्वजोऽस्य मुसलमस्त्यस्य इन्त्यादित्वा
त्कालवृत्तलमत्य समर्दनमथोपीति के तत्र मुषलेत्ये हलमस्यास्य संकर्षति समाकृष्यते वा प्रादेन्यादित्वात् ल्युः द्वितीये कर्मणि ल्युट् सीरः पाणौ यस्य अजगरसर्पेशीर्षाल्लक्यादिः कविमिराङ्गत:।
लाङ्गलवचनो निर्यदनया दिहं पतनइत्यत्र विवेकः कालिन्द्या भेदनः ल्युः बलमस्यास्ति अर्शआद्यच् समस्तास्बलभद्रस्य २४ मदनो मन्मथो मारः प्रद्युम्नो मीनकेतनः कन्दर्पो दर्पकोऽनङ्गः कामः पञ्चशरः
स्मरः शम्बरारिर्मनसिजः कुसुमेषुरनन्यजः पुष्पधन्वा रतिपतिर्मकरध्वज आत्मभूः २५ मदयति मदीहर्षग्लेपनयोः ण्यन्तादिः ल्युः मृनं मन्मतः चेतना संपदादित्वात् क्विप् गमादीनामिति लोपः कस्येति नेक
मथतीति मन्थः मथे विलोडने अच् मतो मन्थो मन्मथः मन्मथः कामचिन्तायां कपित्थकृत्समायुधे यन्तः स्वदन्तोपदेशे तु अनुनासिकलोपः इति स्वामिमुकुटाबुवतः तत्र क्विपो कलादित्वाभावात् म्रियतेऽनेन कारणेन

अ॰टी॰ ८ न्मारयतिवा मृच्च मकरंध्वजंबलमस्य मीनश्चासौ जलाधारोपलक्षणार्थः मीनो मकरः केतनं ध्वजोस्य कुमित्यव्ययं कुत्सायां कुत्सितो दर्पोस्य कन्दर्पः पद्मार्कस्त्वं तन्त्रनेनवा हप्यति हपदर्षमोहनयोः पचाद्यच् द
र्पयति एवुल् नास्त्यंगमस्य नोगंज्ञानमस्मादितिवा अनंगो मदनेऽनङ्गः माकाशमनसोरपि कामदेवेऽनेन पुंसि संज्ञायामितिवः पंचशराअस्य इत्यादन्तस्तापनस्तु शोषणस्तम्भनस्तथा संमोहनश्च कामस्य पंचवाणाः
प्रकीर्त्तिताः स्मरयत्युत्कण्ठयति स्मृआध्याने पचाद्यच् सार्यतेनेनेतिवा पुंसि संज्ञायां घः २५ संबरस्यारिः क्लीबंत्वसंबरं नीवीयोद्गन्त विशेषयोः विशेषपुंसि दैत्यमत्स्यमत्स्यहरिणस्य चेति दन्त्यादेरपसः शंब
५ रं सलिलेपुंसि मृगदैत्यविशेषयोरितितालव्यादौ मेदिनीकारमालवादिरपि शृंगारस्तेनमनसि जायतेस्म सप्तम्यांजनेर्डः तन्नरूपेकृतीयत्न कुतु किन्नमनोजः कुसमानीषवोस्य नाहत्यन्तश्चादन्तो वि
स्तृतोजातः मनसोन्यस्मान्नजायतइतिवा पुष्पधन्वरस्य वासंज्ञायामित्यनङ् तदभावेसा द्योपि रतेःपतिः मकरोध्वजोस्य आत्मनाभवति भुवइतिक्विप् २६ ब्रह्मसूर्ऋष्यकेतुःस्यादनिरुद्धउषापतिः लक्ष्मीः
पद्मालयापद्माकमलाश्रीर्हरिप्रिया २७ ब्रह्मत्वसूः ब्रह्माणंवास्वतिचालयति सूप्रेरणे अन्येभ्योपीतिक्विप् विश्वस्मिन्केतुरस्य पताकायांधुतो केतुर्ग्रहेत्यानामिलक्ष्मिस्थितिरमसः एवंह्मायुधोनिरुद्धःस्या
न्नद्याचेवर्षाकेतनइति सान्त्वपुराणहृष्यकेतुरपि ऋष्योमृगविशेषः एणःकुरंगमो विषयःस्याहश्यध्मारुलोचनइतिपुरुषोत्तमात् आत्मभूर्ब्रह्मसूःकामइत्यमरमालादर्शनाद्दिदंहृयंकामस्य अनिरुद्धविष्णु(
केतर्ववस्तरञ्जुषापतिः ब्रह्मसूस्त्वनिरुद्धःस्यादितिच हृदयमरशाहावलीकथ्यां ब्रह्मसूःऋष्यकेतुरथविषक्सेनात्मजात्मजइतिभागुरेश्च ब्रह्मस्वादिचतुष्टयमनिरुद्धस्येत्यन्ये । एकविंशतिःकामस्य । नविरुद्धः
उषायाःपतिः उषाबाणस्यपुत्रीस्यादनिरुद्धगृहिण्युषाइत्यजयाद्वीषादीरपि देशे निरुद्धस्य । लक्षयतिपश्यतिनीतिस्वे लक्षदर्शनांकयोः लक्षेर्मुटचेतिईप्रत्ययस्तस्यचमुटू लक्ष्मीः संपत्तिशोभयोः कृत्स्नौ
षधौचपद्मायांवृद्धिनाम्नौषधेपिच पद्ममालयोस्याः पद्ममस्त्यस्याः अर्शआद्यच् कमलेवं कमलंसलिलेताम्रेजलजेव्योम्नि भेषजे मृगभेदे तु कमलःकमलाश्रीवरस्त्रियोः श्रयतिहरिम् क्विब्वचीतिक्विदीर्घौ पद्म
पुत्रकुटेन संप्रसारणनिषेधश्चेमकम् तच्चिन्त्यम् श्रयतेसदविधानात् लक्ष्मीसरस्वतीधीत्रिवर्गसंपत्तिभूतिशोभासु उपकरणवेशरचनाविद्यासुचश्रीरितिप्रथितेतिवाडिः श्रीलक्ष्मीशहौ कृदिकारादितिङीषत्वाविति
मैत्रेयः कारयत्रयाणत्वेतिदीक्षिताः हरेःप्रिया । षट्लक्ष्म्याः २७ शङ्खोलक्ष्मीपतेःपाञ्चजन्यश्चक्रंसुदर्शनम् कौमोदकीगदाखड्गोनन्दकःकौस्तुभोमणिः २८ पंचजनेदैत्यभेदेभवः पंचजनादितियत् पाञ्चजन्यः ब
पं॰१० हिर्देवंजनेभ्यस्त्रुपसंख्यानाञ्जः इतिनत्र एतादृशवार्त्तिकाभावात् पञ्चजनेपातालेभवइतिस्वामी एकम् शोभनंदर्शनमस्यसुखेनदृश्यतइतिवा भाषायांशासियुधिदृशिधृषिमृषिभ्योयुच सुदर्शनोहरेश्चक्रेमेरुवंशे
द्रुमेपुमान् तद्योःश्लु गमनेप्राप्तौ दधिभिदोःपुमान् सुदर्शनोस्त्रियांचक्रइतिनामनिधानात् क्लीबेपि एकम् पालकत्वात् कोःपृथिव्यामोदकः कुमोदकः विष्णुःकुमोदकःशौरिरितिदुर्गः तस्येयं कौमोदकीगदा जात
त्वात्कौमोदकीतिस्वामी गदतिपचाद्यच् गदोभ्रातरिविष्णोश्च आमयेनामयेगदा एकम् नन्दयतिदेवान् एवुल् नन्दकोहरिखड्गेचहर्षकेकुलपालके एकम् कुंभवंस्तुभ्नातिव्याप्नोतिकुस्तुभोब्धिः तत्रभवः कौस्तु
भतेजस्तुभोविष्णुः कुंभस्तम्भेमलविश्वर्जलादिषु तस्यायमितिवा लक्ष्मीपतेरित्येतत्सर्वत्रसंबध्यते एकम् । २८ गरुत्मान्गरुडस्तार्क्ष्यो वैनतेयःखगेश्वरः नागान्तकोविष्णुरथःसुपर्णःपन्नगाशनः २९ गरुतःप
क्षाःसन्त्यस्य मतुप् यवादित्वान्नवः गृणातीतिवा कृगरुद्भिर्डयते डीङ्विहायसागतौ अन्येभ्योपीतिडः पृषोदरादित्वाल्लोपः तार्क्ष्यस्यकश्यपस्यापत्यम् ऋष्यणगर्गादित्वाद्यञ्वा वहुत्वेतार्क्ष्याः तस्यापत्यम् ब
कृत्वेतत्ताःस्यन्ते विनतायाअपत्यम् ढक् रथःपौरुषदेवयोरितित्रिकाण्डशेषः विष्णोरथः पौरुषंदेहोवा कनकमयत्वाच्छोभनंपर्णमस्य पन्नगानश्नाति अशभोजने ल्युः पन्नगांग्रसतिवा नवगरुडस्य २९ । नपा नं॰
शम्भुरीशःपशुपतिःशिवःशूलीमहेश्वरः ईश्वरःशर्वईशानःशंकरश्चन्द्रशेखरः ३० भूतेशःखण्डपरशुर्गिरीशोगिरिशोमृडः मृत्युंजयःकृत्तिवासाःपिनाकीप्रमथाधिपः ३१ उग्रःकपर्दीश्रीकण्ठःशितिकण्ठःकपा
लभृत् वामदेवोमहादेवोविरूपाक्षस्त्रिलोचनः कृशानुरेताःसर्वज्ञोधूर्जटिर्नीललोहितः ३२ शंसुखंभवति अस्माद्भाविनएर्थान्मितंडाद्वित्वाद्वुः पशुपांभवत्यस्मादितिस्वामिसुकुरौ तच्च कर्त्तरिकृतोविधानात्
अपादानेडुप्रत्ययाभावात् ईष्टे ईशऐश्वर्ये इगुपधलाकः पशूनांजीवानांपतिः तिर्यञ्जातौपशुःप्रोक्तः सर्वप्राणिनिपुंस्ययम् प्रमथानामितिवा पशुर्मृगादौछागलेप्रमथेचपुमानयमितितालव्याद्वेरमला
शेतेमस्मिन्शिवः अर्शआद्यच् शिवयतीतिवा तत्करोतीतिण्यन्तात्पचाद्यच् शिवोमोक्षेमहादेवेकीलकगुग्गुलयोगयोः वालुकेगुग्गुलौवेदेपुण्डरीकद्रुमेपिच सुखेक्षेमेजलेक्लीबं शूलमस्यास्तीतिनीनिः महांश्चासावीश्वरश्च म
हदितिसमासः ईष्टेतच्छीलमस्य स्थेशभासेतिवरच् शृणातिहिंसायाम् कृगृशृहिभ्योवः सर्वहिंसायामित्यनः सर्वगतःविष्णुवारा वचयोरभेदात् पचाद्यचि सर्वोपि सर्वस्तुपार्वतीभगवान् शंभुःकालंजरःस्थि
वइतिनामनिधानात् ईष्टेतच्छीलः ताच्छील्येतिचानश् शंकरोति शमिधातोःसंज्ञायामितिच पश्चत्वंजो हेतितिस्तेतिस्वामी तन्न असौ वरापवादत्वात् चन्द्रःशेखरोस्य ३० भूतानामीशः खंडयतीतिखंडः
परशुरस्य खंडपरशुरपि खंडपर्शुः पर्शुरामेशंकरेचखण्डलेपीतिविश्वात् गिरीशः गिरिरिश्चयतेनास्मीति लोमादित्वाच्छः स्वामीतुगिरिरिषृ यत्सुपभोगेननत्करोति गिरीशोनेवा गिरौडःकृत ८
सि लोकेवाक्पुस्त्वालिवदित्वात् मृडति मृडसुखेन इगुपधलाकः मृत्युंजयति संज्ञायांभृतृवृजीतिखच् मुम् कृत्तिर्वासोस्य पिनाकोस्यास्तीतिइनिः प्रमथानाम

पिवः ३१ उच्यति कुधा संवध्यते उग्रः उच समवाये ऋज्रेन्द्रादिना रन् गश्चान्तादेशः कपर्दोस्यास्ति इनिः श्रीः शोभा कण्ठेस्य शितिः कालः कण्ठोस्य कपालं बिभर्त्ति वामयति दुष्टानामदमिति वामः दुवमुद्गि
रणे णिच् पचाद्यच् वामश्चासौ देवश्च लोकविपरीतत्वात्सुन्दरत्वाद्वा वामः यन्तु तु जिनो दात्रोपदेशे स्यादित्यादिना हृद्विनिषेधप्रापे ग्रनातमेरिति कम्यमिचमीत्यादिना निषेध इति मुकुटेनोक्तम् तन्न कर्मेति हलोः
संभवात् भावादौ संभवेपि टेनसामानाधिकरण्यासंभवात् लोकाचारविपरीतत्वाद्वामो देवः क्रीडा यस्येति वा समासे यम् कामेष्वपि इष्टदेवो यतो योयस्य महांश्चासौ देवश्च महान्देवो नत्वादि क्रीडा यस्येति
वा विविधानि शविचन्द्राग्निरूपाण्यक्षीणि यस्य बहुव्रीहौ समक्ष्यन्तोः स्वांगात्षच् विरूपेष्वपि ग्रहितरूपा दृष्टिर्यस्य वा विविधरूपाणि विविधरूपेष्वपि अक्षीण्यद्रियाण्यस्येति वा त्रीणि लोचनानि यस्य त्रिपुरा ९
लेषु लोकेषु गुणेषु वेदेषु लोचनं ज्ञानं यस्येति वा त्रयो वेदा वर्णाश्चाकारोकारमकारा वा लोचनानि यस्मिन्वा ३२ कृशानुरेतोस्य कृशानुः सर्वरूपो रेतोस्येति वा सर्वं जानाति आतो नुपसर्गे इति कः धूः भारभूता
जटिर्यस्य जटऊरसंघाते सर्वधातुभ्य इन् जटिर्जटेति द्विरूपकोशः धूर्गंगाजलात्मसेति स्वामी तत्र जटिषु सवन्धुमपचितत्वात् नीलश्चासौ लोहितश्च कण्ठेजरासु च ३३ स्मरहरो भर्गस्त्र्यम्बकस्त्रिपुरा
न्तकः ३३ गङ्गाधरोन्धकरिपुः क्रतुध्वंसी वृषध्वजः व्योमकेशो भवो भीमः स्थाणुरुद्र उमापतिः ३४ हरति पचाद्यच् हीरोपि हीरः कपर्दी शमिरद् इति संसारावर्त्तात् स्मरं हरति हरतेरनुद्यमनेच् भर्जति भृजी
भर्जने पचाद्यच् न्यङ्क्वादित्वात्कुत्वम् भृज्यन्ते कामादयो नेनेति वा दन्तश्चेति तन् भर्ग्य इति पाठेण्यत् त्रीण्यम्बकान्यस्य त्र्यम्बकमस्येति वा त्र्यम्बकं नयनं हृषिरिति निरुक्तायुधः त्रयाणां लोकानामम्बकः पितेति वा
त्रीन्वेदानम्बते शब्दायतेवा ग्रविशब्दे कर्मण्यण् संज्ञायामिति कः त्रिषु लोकेषु कालेषु वा अम्बकः शब्दो वेदलक्षणोस्य त्रयोकारोकारमकारा अम्बाः शब्दा वाचका यस्येति वा तिस्रो म्बा द्यो भूम्यापो यस्येति भारतम्
त्रयाणां पातृत्वापुराणि तेषामन्तकः अवयवंपुरं त्रिपुरस्यान्तक इति वा त्रयाणां पुराणां समाहारः पात्रादिरिति प्राञ्चः तन्न तथा सति पंचपात्रीति वत्त्रिपुरीति प्रयोगाभावप्रसंगात् ३३ धरतीति धरः पचाद्यच् गं
गायाधरः अन्धकस्य दैत्यस्य रिपुः क्रतुं ध्वंसयति सपीति णिनिः वृषो ध्वजश्चिह्नमस्य व्योम्निकेशायस्य भवति भवंते सर्वं भृयाणि पचाद्यच यत्नु भवन्त्यस्माद्विश्वं बाहुलकादप् विश्वमस्य सन्निधिवा अत्यादेशा
दुवाप् स्थिली भवइत्यत्र स्थिली साहचर्याद्भुवो भौवादिका देव हि जिनिमुकुटः तत्र बाहुलकस्यागतिकगतिकत्वाद्वचोकरीत्यागति संभवात् अधिकरणेल्युडाबाधकस्य सत्वाद्योः संभवात् अजवम्यास्त्रीत्वेलनात
निवार्त्तिकोक्तेः साहचर्यमपगमो ग्रचितः गातिस्थास्पत्र पासाहचर्यादस्त्यादेशस्याप्रहणप्रसंगात् विभेत्यस्मात् भीमादयोपादाने भियः षुग्वेतिमकु भीमोम्लेवेनसेत्तोरेण ग्रोमध्यम पाण्डवे निष्ठतिष्ठा
त्रः रोदयति रोदेर्णिलुक्चेतिरक् उमायाः पतिः अष्टचत्वारिंशद्धस्तोः ३४ कपर्दी स्यजटाजूटः पिनाको जगवं धनुः प्रमथाः स्युः पारिषदा ब्राह्मी माहा स्त्वमातरः ३५ पर्वम् पूरणे संपदादित्वाद्भावे क्वि
प् रात्लोपः केन सुखेन जलेन वा परंस्मिन्दद्ति सपीति योग विभागात् कः कस्य जलस्य परा सम्पत् न दायतीति दैश्यो धनेजटानांजूटो बन्धः जटाबन्धस्यैकम् । पाति पिनाकस्यपत्त्रेति पानेनाकः इत्यंबुष्टु अ
जेन ब्रह्मणा गम्यतेइति अन्येष्वपि दृश्यतइति डः अजं छाग गच्छति यद्वा तेन प्रविशतीति वा अजगो विष्णुरस्मिन्शरत्वेनास्मिन्निति गांश्चजगास्संज्ञायामिति वः प्रज्ञादित्वादण् आजगवमपि आजगवमस्येति
पिनाकमस्य वापालितः स्यालोऽधैत्र राजगवमित्यमरमालाच अजो विष्णुः को ब्रह्मा तावदतीत्यजकावमपि धनुस्त्वजगवं पुंस्यजकाव मजीजकमिति शाश्वताणिवात् अजकौ विष्णुब्रह्माणो वा नी स्यजकवमपि स्या
पीति आतो नुपसर्गे इति वा कः शिवधनुषोद्वे । प्रमथ्नन्ति मध्ये विलोडने पचाद्यच् प्रमध्यन्ते मे त्यादिना पदेनो वा पत्तेवा परिषदि सीदन्तः परिषदौ ण्यस्मत्र परिषद इति योगविभागाण्यः गुणिनितमुकुट
स्थममादः भक्तास्मइत्यत्र हन्तः ण्यन्तु पारिषद्याः पर्षद्रोण्यइति पाठे पार्षद्पार्षद्यावपि भूताः शिवस्य पार्षद्या पार्षदाइति संसारावर्त्तात् द्वे शिवानुचराणाम् । मानयन्ति जायाम् मान्यन्ते सज्यन्ते लोकमास्त्वादिति मान
रः नप्तृनेष्टृत्वष्टुगुणादित्रेत निपातिताः मातृ शिवपरिवारत्वेन समाविशन्तीति वा ब्रह्मणाद्यं ब्राह्मी तस्येदमित्यणि ब्राह्मोजातावितिटिलोपः ब्राह्मी माहेश्वरी चैन्द्री वाराही वैष्णवी तथा कौमारी त्वथ चामुण्डा चर्चिके
त्यष्टमातरः ब्राह्मयाद्या मातरः स्सता इत्यन्ये गुरिः ब्रह्माण्याद्या इति पाठे ब्रह्माणमानयति कीर्त्तयति सुखाप्रादे कर्मण्यण् टिद्वेति ङीप् ब्रह्माण्याद्याः सप्ताः सप्त देवतामातरो बुधैरितिहलायुधः सप्तिकोवे ही त्यपि कौमारी सप्त
मातरः सप्त इति पठन्ति ब्रह्मादिशक्तिदेवतानामेकैकम् ३९ भूतिर्विभूतिरैश्वर्यमणिमादिकमष्टधा उमा कात्यायनी गौरी काली हैमवतीश्वरी ३६ शिवा भवानी रुद्राणी शर्वाणी सर्वमंगला अपर्णा पार्वती दु
र्गामृडानी चण्डिकाम्बिका ३७ भवनं भूतिः स्त्रियां क्तिन् विभूतिरिति कथनमन्यप्रादिनिवृत्यर्थम् ईश्वरस्य भावः गुणवचनेति ष्यञ् अणिमा लघिमा प्राप्तिः प्राकाम्यं महिमा तथा ईशित्वं वशित्वं चैव तथा कामावसा
यिता तत्राणोर्भावइमनिच् लघोर्भावः प्राप्तिरंगुल्यग्रेण चन्द्रादेः प्रकाम्यस्य भावः इच्छानभिघातः महतो भावः येन ब्रह्माण्डेपि न माति ईशोस्यास्तीति अतइनिठनौ ईशिनो भावः तत्र प्रभुत्वं येन स्थावरा अप्याज्ञाकारिणः वशो
स्यास्ति इनिः वशिनो भावो वशिता यथा भूमावप्युन्मज्जननिमज्जने कामानवसायिनो भावः सत्यसंकल्पता सा तेणिनिनादस्य मथ्यं कश्चिन्मन्यते अत्र तेषां षष्ठविधमावस्यानामत्रयम् अर्थे दृष्टास्य
मालक्ष्मीः उमेति मात्रा तपसो निषिद्धत्वाद्वा आकारान्तादपि दाश्चस्यां इति भाष्यप्रयोगात् अजादित्वाद्वा कृतस्यापत्यम् गर्गादित्वाद्यञ् सर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्य इति ष्फः षित्वान्ङीष् गौरोवर्णोस्त्यस्याः गौरादित्वान्ङीष्
एवं काली जानपदेत्यादिना ङीष् वर्णस्यापि वत्त्यां काला उमा कात्यायनी दुर्गा काली हैमवतीश्वरा कालाकालं जरीगोरेति वाचस्पतिः हिमवतोपत्यं तस्यापत्यमित्यत्र हैमवत्यभयात्सर्वती वीः अन्नकोमणोः ईश्वे

अ॰ टी॰ ईशएेश्वर्ये स्येशाभासेतिवरचू टाप् वनिपि वनोरचेतिङीप्त्रौ अत ईश्वरीअपि यदा अश्नुते अश्नुवाणौ अश्नो नेराशकर्मणिवरट् ईचोपधायाः दिन्तान्ङीप् ईश्वरःशाङ्गरेधीशेतत्यन्यामीश्वरीश्वरेतिवोपालितः ३६ ।
५ शिवाभवानीरुद्राणीशर्वाणीसर्वमंगला अपर्णापार्वतीदुर्गामृडानीचण्डिकाम्बिका ३७ शिवयति शिवमस्त्यस्याः शिवोवास्तिभर्तृत्वेनयस्याऽइतिवा शिवंभद्रंशिवःशम्भुःशिवागौरीशिवाभयेतिशाश्वतः पुंयो
५ गेतशची भवस्यस्त्री इन्द्रवरुणेतिङीषानुकौ एवंरुद्राण्यादयः सर्वेभ्यःसर्वेषांवामंगला सर्वाणिमंगलान्यस्याऽइतिवा मंगलेत्यपि मंगलासितनङ्वीयासमायांपुंसिभूमिजे नपुंसकेतकल्याणेपुंसिसर्वार्थदतिणे
नपर्णान्यस्याः नपर्णमपर्णमपित्यागात् पर्वतस्येयंपार्वती तस्येदमित्यण् अपत्यार्थेतपवाद्त्वादिञ्स्यात् इतोमनुष्येतिनङीष् मनुष्यजातिवाचित्वाभावात् कविदपवादविषयेपुत्सर्गोभिनि विशतेइतिसमाधेयम् ।
दुःखेनगम्यतेऽत्यायतेस्यां सदुरोरधिकरणेइतिडः दुःखेनदुःखैर्वागीयतेस्तूयते गेशब्दे आतश्चोपसर्गइत्यङ् दुर्गकोरेडगमेस्यादुर्गौत्वनीलिकोमयोरितिहेमचन्द्रः चण्डति चडिकोपे ण्वुल् पचाद्यवि बह्वादिभ्यश्चेतिङी
षिचण्डीत्यपि चंडीकात्यायनी देव्यां हिंस्राकोपनयोषितोः अम्बैवाम्बिका जगन्मातृत्वात् अम्बिकापार्वतीमात्रोर्धृतराष्ट्रस्यमातरि सप्तदशउमायाः ३७ विनायकोविघ्नराजद्वैमातुरगणाधिपाः अप्येकदन्तहेरम्ब
लम्बोदरगजाननाः ३८ विनयतिण्वुल् विशिष्टोनायकइतिवा विगतोनायकोनियन्तास्येतिवा विनायकस्तुहेरम्बेताक्ष्र्येविघ्नेजिनेगुरौ विघ्नानांराजा राजाहःसखिभ्यष्टच् द्वयोर्मात्रोरपत्यम् मातुरुत्संख्यासंभद्रपू
र्वायाइत्यणि उत्वेपरत्वेच दुर्गाचामुण्डाभ्यांपालितत्वात् गजमुखत्वेनयाहस्तिन्याअप्यपत्यत्वात् गंगायाअपत्यत्वाद्वा द्वैमातुरोजरासंधवारणाननयोःपुमान् गणानांप्रमथानामधिपः एकोदन्तोस्य स्कन्दे नोत्पाटितद
न्तत्वात् हेरंबते रुःसंकरेहरोहं सेरणशेषांचवाञ्छितिनानार्थरत्नमाला अविरविशब्दे पचाद्यच् तस्मुरुपेकतीयत्नक् हेउषसिरंबतेइतिस्वामी लम्बमुदरमस्य गजस्याननमस्य सप्तदशयस्याप्यव यवोपिवर्मन्ते
इतिगजमुखेपरोगजशाह अष्टौ ३८ कार्त्तिकेयोमहासेनःशरजन्माषडाननः पार्वतीनन्दनःस्कन्दःसेनानीरग्निभूर्गुहः ३९ बाहुलेयस्तारकजिद्विशाखःशिखिवाहनः षाण्मातुरःशक्तिधरःकुमारःक्रौञ्चदारणः ४०
कृत्तिकानामपत्यं स्त्रीभ्योढक् महतीसेनास्य शरेषुजन्मास्य षडाननान्यस्य पार्वत्यानन्दनः स्कन्दति पचाद्यच् सेनांनयति सत्सूद्विषेतिक्विप् सेनानीःसाम्नुमान्कार्त्तिकेयेसेनापतौपुमान् अग्नेर्भवति गूहतिरक्षति
सेनां गुहूसंवरणे इगुपधेतिकः गुहःषाण्मातुरेपुंसि सिंहपुच्छ्यांचगर्तेचपर्वतादेश्चशंकरे ३९ बहुलानांकृत्तिकानामपत्यं स्त्रीभ्योढक् तारकंजयति विशाखेति शाखेद्वयाश्लेषार्पणे पचाद्यच् विशाखायांजातइतिवा
संधिवेलाद्यृतुनक्षत्रेभ्यःण् अविष्ठाफल्गुनीत्यादिनालुक् किलुकनद्धितलुकि शिखीमयूरोवाहनमस्य षण्णांमातॄणामपत्यं मातुरुत्संख्यासं· शक्तेर्धरः कुमारयति क्रीडति कुमारक्रीडायां पचाद्यच् कुत्सितोमारोस्येतिवा कुपा
पेयदर्पयोः कौमारयति इत्यन् पचाद्यच् यत्तुब्रह्मचारित्वात्कुमारइतिस्वामिनोक्तं तत्र शतक्रतोरूपवतीदेवसेनेतिप्रसिद्धा सामहेन्द्रेणास्यभार्यात्वेनोपपादिता उदीर्णसेनापतयेमहासेनायस्कन्दायेतिवायुपुराणात्
क्रौञ्चं·क्विप् अन्नाद्यण् क्रौञ्चस्यपर्वतस्यदारणः हृविदारणे णिचन्ताल्ल्युः कैलासेधनदावासेक्रौञ्चःक्रौञ्चोमिथीयतइतिहेरम्बावली अतःक्रौञ्चदारणोपि सप्तदशकार्त्तिकेयस्य ४० इन्द्रोमरुत्वान्मघवाबिडौजाःपाकशासनः वृद्ध
श्रवाःसुनासीरःपुरुहूतःपुरंदरः ४१ जिष्णुर्लेखर्षभःशक्रःशतमन्युर्दिवस्पतिः सुत्रामागोत्रभिद्वज्रीवासवोवृत्रहावृषा ४२ इन्दतिइदिपरमैश्वर्ये ऋज्रेन्द्रेत्यादिनारन् रगिणितिपुरुकारः तत्र शंतोदात्तत्वापत्तेः इन्द्रःशक्रादित्यभे
दयोगभेदान्तरात्मसु इन्द्रःकुटजेवृक्षेस्त्रीस्यात् मरुतःसन्त्यस्य मतुप् झयइतिवत्वं तसौमत्वर्थइतिभत्वाज्जश्त्वाभावः महयतेपूज्यते महपूजायाम् श्वन्नुक्षन्पूषन्प्लीहन्नित्यादिनामघवन्निनिपातितम् मघवाबहुलमितिऋत्वादेशपक्षेतृमत्
वृत्तानिमपिबोध्यम् यत्तुऋत्वादेशोदीर्घाभावाश्चमघवन्निनिस्वामिनोक्तं तत्र सर्वनामस्थानेचासंबुद्धाविति दीर्घसंभवात् नचसंयोगान्तलोपस्यासिद्धत्वम् मघवाबहुलमितिबहुलग्रहणेनतद्बाधनात् अतएवमत्पात्रन्नादिशब्द
व्याख्यानपरंवार्त्तिकंतच्छब्दं संगच्छते ह्रविर्जतित्रितिनिशंकोमतेपुमघवानसाविति भट्टिः एतेनमघवामघवानमघवर्यमितितिञ्चेस्यंवदन्मुकुटोपिपरास्तः भाष्यवार्त्तिकैकमत्यानुरोधेनऋकारमतेपिमघवानिनसैवाभ्युपगमात्
मतभेदेदृढिप्रमाणव्याख्यानासंभवात् भवतुनामतभेदस्तथापि हेतुः स्त्रीकारइत्यस्यइत्थंचरीत्यापचणादेशःप्राप्तोवार्त्तिकसिद्धाद्वीर्घतणवाधतेयथा एवंसत्रीत्यामघवन्नितिप्रयोगःशब्दोभाष्यवार्त्तिककृतप्रत्याख्यानसीत्याम घवानिप्रयोगे
णवाध्यते विडति विडभेदने इगुपधेतिकः विडंभेदकमोजोस्य सान्तः विट्स्वप्रजासुमनुष्येषुवाओजोस्येतिविडोजाइतिकेचित् पाकस्यदैत्यभेदस्यशासनः शासयति शासुअनुशिष्टौ ल्युजन्तः नन्द्यादिल्युः वृद्धंश्रुणोतिश्रु
श्रवतीश्रुस्रव् हृष्टेभ्रवसीअस्येतिवा वृद्धेषुपंडितेषुश्रवोयस्येतिवा णसहशब्दे बाहुलकादीरन् सहनासीरंसेनामुखंनासीराश्रयेस्याययस्यवा हितंन्यः अइत्यस्यप्रजार्थकत्वान्नान्यादिरपि अनापशीरंमौनशिवशेत्वा
इतिनाल्याद्रुष्टविवेकः सुनोवायुःशीरःसूर्यस्तावस्येतितिवासुरम्रयप्रिन्याद्यचिअन्येषामपीतिदीर्घइतिअन्यस्यादित्वालव्योपि पुरुप्रचुरंहूतमाह्वानंयज्ञेष्वस्य पुरःपुरीहूताणिकानिमास्य पुरोरीणांदारयति पूःसर्वयोर्दारिस
होरितिखच् वाचंयमपुरन्दरौचनिपातितः ४१ जयतिजिजये अभिभवेवा ग्लाजिस्थश्चेतिग्स्नुः जिष्णुर्नाबासवेऽर्जुने जितवेषाद्यवत् लेखेषु ऋषभः सप्तमीतियोगविभागात्समासः लेखऋषभइदेवतिवा उपमितव्याघ्रेतिस
मासः शक्नोति शक्लृशक्तौ स्फायितंचीत्यादिनारक् शक्रःपुमान्देवराजेकुटजार्जुनभूरुहोः शतंमन्यवोयागाअस्य शतेदैत्येषुक्रोधोस्येतिवा शतंमन्यवोदैन्यान्यस्य दैत्यैःपराजितत्वात् दिवःपतिः तत्पुरुषेकृतीत्यत्रबहुल
ग्रहणाद्दलुक् पुलुकिनिषुकः तत्र पातेर्डतिरित्युणादिसूत्रस्यसम्भवात् वस्तुतस्तुषष्ठ्याःपतिपुत्रेतिसत्वविधानसामर्थ्याल्लोकवेदसाधारण्येनदृक्कुमारीवरन्यायेनालुगापितः ककस्मादिभ्यःयत्रषष्ठ्याःपतिपु
त्रेतिसत्वमितिमुकुटेनोक्तं तत्र तत्रच्छन्दोधिकारात् सुष्ठुत्रायते त्रैङ्पालने आतोमनिन् सउदिश्चपसर्गस्थप्रयोगेन सुत्रामादीर्घाविति एतेनान्येषामपीतिदीर्घत्वेसुत्रामेतिवदन्मुकुटःप्रत्युक्तः गोत्रान्गिरीन्भिनत्ति स ५

स्तद्विषे तिमिदेः क्विप् वज्रोऽस्यास्ति अतइनिः वसवो देवाः वसूनि रत्नान्यस्य सन्ति ज्योत्स्नादित्वादण् वसोरपत्यमिति वा दैत्यानां च संवालिता वा गतिगन्धनयोः कः वृत्रं हतवान् ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु क्विप् वर्षति वृषु सेचने कनिन् वृषी-
तिकनिन् वृषा तु वासवे वृषभे तुरगे पुंसि ४२ वास्तोष्पतिः सुरपतिर्बलारातिः शचीपतिः जम्भभेदी हरिहयः स्वाराण्नमुचिसूदनः ४३ संक्रन्दनो दुश्च्यवनस्तुराषाण्मेघवाहनः आखण्डलः सहस्राक्ष ऋभुक्षास्तस्य तु प्रि-
या ४४ पुलोमजा शचीन्द्राणी नगरी त्वमरावती हय उच्चैःश्रवाः सूतो मातलिर्नन्दनं वनम् ४५ वास्तोर्गृहक्षेत्रस्य पतिरित्यधिष्ठाता वास्तोष्पतिर्गृहमेधाच्छेति निपातनादलुक् षत्वं चेत्येके इणः परत्वात्कस्कादिषु चेति षत्वं यत्तु
ऊरः पञ्चम्याः पति पुत्रेति सत्वे इणः परत्वात्संज्ञायामिति तन्न तत्र छन्दोऽधिकारात् अपदान्तस्येत्यधिकाराच्च सुराणां पतिः बलस्यासुरस्यारातिः शच्याः पतिः जम्भमसुरं भिनत्ति शीलमस्य सुप्यजातौ णिनिस्ताच्छील्ये हरिर्हयो यस्य त्वक्तो
श्वालरोमाणि सुवर्णाभानि यस्येत्त हरिः सवर्णोऽश्वस्तदीनकौशेयसप्रभ इति शाश्वतः स्वः स्वर्गे राजते सत्सुधने स्वेन धनेन राजते वा सत्स्विति क्विप् सोऽतीति लोपे हलोपश्च दिदीर्घः ज्ञात्रः नमुचिं नि सूद-
यते इगुपधात् किरितीक् नभ्राण्नपादिति निपातनात् नमुचेर्दैत्यस्य सूदनः सूदहन्तो ४३ संक्रन्दयति कृदिकारादिक्तिनः ग्राकान्ते हेतेच ल्युः दुःखेन च्यवते दुश्च्यवनः दुःसहस्थावनोऽस्य निरस्येति वा तुरतो निवरः
तुरं त्वरतो इगुपधेति कः तुरं वेगवन्तं साहयत्यभिभवति सहेः प्रसहनेऽन्तिकस्वे प्रसहनमभिभवस्तितृन्नेः ण्यन्तात्सहेः क्विप् सहेः साडः सः इति षत्वम् अन्येषामपीति पूर्वपदस्य दीर्घः आह अन्येषामपीति वा नहिवृतिवृषीति वा
दीर्घः एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात् दीर्घविधाविति क्विलुगिति वास्याति तत्र नुषेधात् क्विप्यपरत्वानपायात् यत्तु तुरं सहत इति विगृह्य छन्दसि सह इति ण्विरिति स्वामी तन्न छान्दसस्य लोके प्रयोगायोगात् यदपि नहिवृ-
तिवृषीति पूर्वपदस्य दीर्घः इत्युक्तं तदपि न क्विबन्तेष्वेव ग्रहणाद्विश्वस्य वसुराटोरित्यत्र ण्विन्नेऽस्योपन्यासात् स्वान्नायत्वात् एतेन तुरं वेगवन्तं सहत इति वा तुरस्त्वरितः सत्वरबलानि सह इति ण्विरित्यपास्त्वमुक्तोऽपि स्वमुक्तः मेघा वाहनम-
स्य मेतान्वाहयतीति वा ल्युः आखण्डयति खडि भेदने हषादिभ्यः कलच् सहस्रमक्षीण्यस्य बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोरिति षच् ऋभवः स्तियन्त्यत्र क्षितिनिवासगत्योः डः ऋभुक्षाः स्वर्गवज्रयोरिति विश्वः सोऽस्यास्तीति ऋभुक्षाः इति प्र-
थिवत् यद्वा ऋक्षति इयर्तीति वा मूर्धन्यो भूदिनकस्य प्रत्ययः पञ्चविंशतिरिन्द्रस्य ।४४। पुलोम्नो मुनेर्जाता पञ्चम्यामजातावितिडः अन्तर्वर्तीलोमापि तस्यापत्यमित्यण् गोत्रत्वेन जातित्वान्ङीष् शचति पाचव्यक्तायां वाचि इन् कृदिका-
रादिति ङीष् स्यादिन्द्राणी शतावरी वाकृषा रामहेन्द्राणी शक्राणी जयवादिनीति रभसः शक्रमणा निर्जाग्रत निर्जीवयति वा शक्राणी सर्वेन्द्रियेषु सचते षचसमवाये इन् सचीदन्त्यादिरपि इन्द्रस्य स्त्री इन्द्रवरुणेति ङीषा-
नुकौ यच्चान्तकिकर्ममेदीत्याकारमात्रकं शासितन्यामयति यतो विहितस्ततो स्मत्रापि भवति तेन कीर्णाली गिर्याणीत्यादि सिद्धं भवतीति धातुपारायणेऽप्यन्तपवशक्राणीति मृक्तरक्ष्य तत्र अनुकिकतेत्यतोगुणइतिपारस्य प्र-
संगात् नत्वकारोच्चारणसामर्थ्याद्दीर्घो भविष्यति अन्यथापि दिनुकमेव कुर्यादिति चेन्न अल्लोपोऽन इत्यस्य बाधेन चरितार्थत्वात् पञ्चनेति वृद्धादेशे कर्मण्ये आगममलिकङ्ककारोच्चारणसामर्थ्यादेवाल्लोपो न भविष्यतीति चेन्न
शर्वमाहेककारस्य चारितार्थ्यात् नहि तत्राल्लोपोऽस्ति संयोगादिति निषेधात् तस्मात्ककाराकारयोः सामर्थ्यविरहे परत्वपवाधनार्थदीर्घोच्चारणमावश्यकम् प्रयोगनिर्वाहकल्पमेव नीलीदुपल्मात् । अमराः सं-
त्यस्यां मतुप् मनो बहुत्वो नजरादीनामिति दीर्घः उच्चैः श्रवसी यस्य उच्चैः शृणोतीति वा असुन् उच्चैर्महत्त्वम् वायस्येति वा एकम्। मतलाति अन्तोऽनुपेति कः मतलस्यापत्यं अत इञ् एकं। नन्दयति टुनदि समृद्धौ ल्युः
अन्यनन्दनम् इन्द्रोद्यानेऽनन्दनस्तु नन्द्येऽर्षकारिणि त्रिष्विति हेमः ४५ स्याद्धासादो वैजयन्तो जयन्तः पाकशासनिः ऐरावतोऽभ्रमातङ्गैरावणाभ्रमुवल्लभाः ४६ वैजयन्तः पताकाः सन्त्यस्य अर्शआद्यच् वैजयन्तो
महेन्द्रस्य ध्वजप्रासादयोः पुमान् वैजयन्ती पताका या जयन्ती पादपे स्त्रियाम् इन्द्रपुत्रे च केचन। जयति जि अश्वहीत्यादिना झच् झोन्तः पाकशासनस्यापत्यम् अत इञ् इन्द्रपुत्रस्त्रीयेः इरावत्यांका तिरमा सिन्धाम्यप इराव-
न्तोऽभवः तत्र भव इत्यण् अभ्रमेघ स्तदाकार मातङ्गः शाकपार्थिवादिः अभ्रेऽब्याकाशे मेघे वा विद्यमानो मातङ्ग इति वा इरयोदके न वसति वणशब्दे पचाद्यच् इरावणः ततः प्रज्ञाद्यण् इरा सुरा वन सुरसंकं यस्मि-
न् पूर्वपदादिति णत्वे इरावतोऽभवः तत्र भव इत्यण् स्वामी तु इरावतोऽभवः तत्र भव इत्यण् विभाषौषधीति वा णत्वमिति तन्न ऐरावणस्यापि प्रयोगः अभ्रे ऐमातिन्यो भ्यातीति वा मन्थरगामिनीत्वात् वाङ्कलकाक्षुः अ-
भ्रमोर्वल्लभः। चत्वारीन्द्रहस्तिनः ४६ ह्रादिनी वज्रमस्त्री स्यात्कुलिशं भिदुरं पविः शतकोटिः स्वरुः शम्बो दम्भोलिरशनिर्द्वयोः ४७ ह्रादमव्यक्तं शब्दे आवश्यके णिनिः ह्रादोऽस्त्यस्या इति
वा इनिः वजति वजगतौ ऋज्रेन्द्रेति रन् अस्त्री स्यादिति पुंस्त्रियोराभ्यामन्वेति सन्निधानाविशेषात् अस्त्रियो वज्रकुलिशावितिसंसारावर्तोक्तेः वज्रोऽस्त्रीत्यमरोक्तस्यैवानुवादः कुलिर्हस्तो भुजादलरति विकालश्ले-
षः कुले शेते अन्येभ्योऽपीतिडः कुलिनः पर्वतान् श्यति वा शो तनूकरणे आतोऽनुपसर्गे इति कः कुलिशं समीप ह्रालिशाति लिशाअल्पीभावे इगुपधेति कः कुलिशो न स्त्रियां प्रोक्तो दम्भोलौ नाकवाञ्छिते भिनत्ति विदिभि-
दिच्छिदेः कुरच् यत्तु कर्मकर्तरि चायमिष्यते इत्यत्र चकारः कर्तरीत्यनुकर्षणार्थस्तेना कर्मकर्तर्येव भवतीति वामनः इति मुकुटे नोक्तं तन्न भाष्यो स्वार्थस्यादर्शनात् निःफलत्वाच्च भिदुरमिति पाठे त्वच्छिमदीत्यादिना
किरच् अच्छिदुः पुनाति, शतं कोटयो धारा अस्य स्वरति स्वृ शब्दोपतापयोः शृस्वृस्निहीति उः शोभना अरुः धारा अस्येति सा तोऽपि शाम्यत्यरीन् अन्तर्भावितण्यर्थोऽच् शमेर्वन् शम्बुममसास्त्यस्य मेघनादिर्द्वितीया दंभोः पानि-
तिवः एतद्द्वये पिदन्तोऽस्यः शं दम्भबन्धने चुरादिः दम्भयति सं वध्नाति शत्रूनिति विग्रहे तप एव गन्तारो यः सेवयते वि ग्रहेः स्यादिरपि नालक्ष्या अपि दम्भोऽसे वसुरकरणो सवह्नि विवेकः दम्भो रोधने अवन् दम्भ सि-
रोधने आलिः समर्थः अलं स्वगण पर्याप्तिवारणेषु इन् दम्भोलिरिति वा अश्नाति अश्नुते व्याप्नोति नेतीति वा अर्त्तिसृधृधम्यम्यश्यवितृभ्योऽनिः इति वज्राशनिरिति समुदितमपि
बोध्यम् वज्राशनि विडुक्ते वज्रमिति त्रिकाण्डशेषात् अथ वज्राशनिर्द्वयोरिति नाम निधानाच्च। दशवज्रस्य ४७ व्योमयानं विमानोऽस्त्री नारदाद्याः सुरर्षयः स्यात्सुधर्मा देवसभा पीयूषममृतं सुधा ४८ व्योम्नि

अ॰ टी॰ ६ यां त्वेन न । करोतेल्युट् । व्योमयाति क्त्वास्युरित्यनिकर्त्तरि ल्युडिति वा । विशिष्टं मानं यस्य तेन । उक्तिसंज्ञायामिति करोतेर्घः । पचतीति मुकुटः जनत्र । पातात्सुरान् प्रसंगतः । वा नुकरणात्करणयोर्विधिर्न । विशेषणत्वात् स्त्रियामिति वा । अथि
करोते ल्युट् । विगतमानं यस्य मासे निवा । विमानो व्योमयानं च स्यात् भूम्नाहेपि च । दोटके पानुमात्रेव पुंस्त्व पुंसकयोर्ध्वमः ॥ देवदेवस्यास्या । नारदस्य स्यं । नरेभ्योति वृक्ष व्यमि मत्सरं नारं ददाति । आतोनुपेति कः । यद्वा नारं पानीयमि
6 त्युक्तं तन्मित्यः सदा भवान् । ददातीति तनेनाम नारदेति अस्त्विन्ध्यन्नीयागमे । नारं नरसमूहं घनिकलहे नेति वा तु विद्धं नारमता नेतव्यमित्यानोपदेशे नेति वा । दोश्रवसे डने कः । आद्येन तुं बुरुभ्रमरपर्वं तद्वेलादयः । सुरा
श्चैतेत्रयादि स्वरा इघ्यश्च । षष्ठीसमासे वा । एकं ॥ शोभनो धर्मोऽस्याः । धर्मादनिच् केवलात् । उभाभ्यामिति पदेऽ ॥ अनोवधु बहिरिति ङीप् । सत्यंभास्याः । सभामाजैति निपातनाद ड्ः । देवानां सभा आस्थान
गृहं । द्वे । पीयतेऽत्र पीयूषं इति सौत्रो धातुः । सीये ह्रस्वः । वहुलवचनात् तेगुण । स्यात् पीयूषं चव्यीयूषममृतं वल्ली रे । मृतेपि चेति हारावली । पीयूषं सप्ताहावधिक्षीरेऽपि यामृते । नम्रियते नेन । नास्ति मृङ् प्राणत्यागे क्तिन् ।
अमृतं यत्र शोधे स्यान्मोक्षेपि सलिले घृते । अयाचिते च मोदे च । नाथं चेतं विदेवयोः । सुखे नदी यतेऽपि मारे । आ नञ्योपसर्गेति कर्मणि प्यङ् । यत्तु अमृत्योकारकाधिकाराद्विशेषमिति मुकुटः । तदा कर्तरि हे । छि
तौ यथा वग्रहणस्य कारकाधिकारस्य नियर्थत्वादिति हेतुरिति स्वरूपा सिद्धेः । अमिति विषयोपाथ वरमृता अथेन तु यथै नात पदविसृष्टत्यानि पुष्याणि शरीरविमिति पचाव जन्ताद्वाप इति जदविनु । नियत्वाद्देतरंगत्वा इत्येकादेशे अ
देनत्वाभावे नयावयोगात् । एकादेशस्य पूर्वान्तत्वेन ग्रहणात् न स्यात्लोप प्रसंगात् च । आतश्चोपसर्गे इति कः प्रत्यये वक्ष्यमाणं वृक्षविनः । अमृतस्य । ४८ मेरावकिनी तिय मंगाख्यनदी सुरदीर्घिका मेरुः सुमेरुहेमाद्रिरत्नसानुः
सुरालयः ४९ ॥ मेदमकितं शैलमस्य । अक कुटिलायां गतौ । स्त्रपीति हिशिदः । विमति । विय नोवा गंगा । स्वः स्वर्गस्य नदी । पूर्वपदात्संज्ञायामिति णत्वं । सुराणां दीर्घिकेव । चत्वारि देवगंगायाः ॥ मिनोति डच् त्वाव्यो
तीत्रिप्रमिच्च मतेपपो । मियीमारुः । मायो रु रिक्तेति मुकुटः तन्न । उज्ज्वलदानादावस्य सुन्नस्यानुपलब्धेः । सुमेरु विति उपसर्गान्तरेनिर्वर्त्यमुक्तं । हेमाद्रिः । रत्नानि सानावस्य । सुराणामालयः ॥ पंचमेरोः ४९
रोचते देवतरवो मंदारः पारिजातकः । संतानः कल्पवृक्षस्य पुंसि वा हरिचंदनम् ॥ ५० मदते । मोदयति । मदि स्तुतिमोदमद स्वप्नकांति गतिषु । अभिमदिमंदिभ्यामारन् । मंदनमाप्यधारा अस्ति सरलत्वादिति वा ॥
पारियातेऽर्णवम् । तः स्वार्थे कः । पन्तुपारि जातो गमने नास्ति । पूर्णमाय पापा रिजातः समुद्रः । तत्र भव इत्यादि पारिजात इति मुकुटः । तन्न । दाक्षण्य पवादस्य सत्त्वादणः प्रसंगात् । वैयर्थ्यात् । जन्यसैव नाम
निर्वचनासि दृश्यं ॥ सम्यक्तनोति पुष्पाणि । गाला लिनीति सत्वेन नौ तेरुपसंख्या नात्तः । सम्यक्तनुवंते पुष्पाणि च्यन्तसिद्धेत नरैः किरणोहरात्रेण सिवज्र्या । कल्पः संकल्पितोऽर्थः । तस्य वृक्षः । जन्यजनकभावसंबंधे
षष्ठी । च दयति । चदि आह्लादने । रणेन । तः । लः हरेः प्रियं चंदनः । हरिचंदनमस्त्री स्यात् त्रिदशानां मतीरुहे । नपुंसकेतु गोशीर्षे ज्योत्स्नायां कुंकुमेपिव । पंचाना देवतरूणामेकैकं । ५० सनत्कुमारो वैधात्रः स्वर्वैद्यौ उ॰
अश्विनीसुतौ नासत्यावश्विनौ दस्त्रावाश्विनेयौ च तावुभौ ५१ सनन्दनि संकुमारः सनात्कुमारोपि यद्वा हंसगो द्विजः सनदितिब्रह्मपर्याये रमसः तस्य कुमारो पत्यम् इत्यादिः विधातुरपत्यं अणू वेद्य संहिताश्लो
त्वात् स्वर्वैद्यपर्यायम् विद्योकच्यनम् ऐवमुक्तमिदम् । स्वः स्वर्गस्य वैद्यौ अश्विन्याः सुतौ न सत्यं ययोस्तावसत्यौ नञ्सत्यौ नभ्रान्नपादिति नञः प्रकृतिभावः प्रशस्ताअश्वाः संति ययोः इनि यद्वा अश्विन्यां जातौ तौ च विष्वे
तेनयत्तो न तत्र भ्यो बहुलमितिल्युति त्वकृद्वित्रकौतिकी योन्युक् अस्ते त्रिजनक तेनययोर्वा इत् दस्यतो ह्रि पतो रोगात् दस्ते उपक्षये स्फायितं चीतिरक् अश्विन्या अपत्ये स्त्रीभ्यो ढक् तावुभा वितिद्वित्वावित्वा
देकवचनाभाव इति स्वामी अयं च प्रायो वादः देवानस्यामजायेतां नासत्यौदस्त्र एव चेति मार्कण्डेयात् नासत्या वितित्वाविति चैकवा चकस्योभयोः प्रयोगो गौतम: षडश्विनः ५१ स्त्रियां बहुष्वप्सरसः स्वर्वेश्या
उर्वशीमुखाः हाहा हूहूश्चैवमाद्या गन्धर्वास्त्रिदिवौकसाम् ५२ अद्भ्यः सरन्ति सरतेरसुन् बहुवित्वाद्या यो वादः अन्न चिच्चेति सत्त्वे अप्सरसः इति भाष्यप्रयोगात् स्त्रियां बहुष्वप्सरसः स्यादेकत्वेऽप्सरा अपि निशाद्याता
वाञ्च अस्य मुंभपाशहवहू एमिति मुकुरोकेचिन्मम अप्सरः स्त्रहृस्यसाजन्त्वात् स्वः स्वर्गस्य वेश्याः ऊरु महतोऽस्यूतेव्याप्नोति वशीकरोतीतियावत् कर्मण्यण् संज्ञा पूर्वकस्य विधेरनित्यत्वान्नवृद्धिः स्वल्पविधुजादित्वात्को
वा उरुभ्यामश्नातीति वा अस्त्वश्वद्वेनाद्यर्थे नरम्भा मेनका ह्रूता चीतिलोत्तमादीनां ग्रहणम् एक मूर्त्तवेश्यादेः । अव्युत्पन्नत्वे अनौ धातोरित्स्याप्राप्तेः शासि हाहाः हूहूः तुमुपी नस्याप्राप्तेर्हूहूर्हूहूरुमादि यद्वा अतो धातोरिति योग
विभागादाकारलोप इति मुकुटेनोक्तं नहि न्याय्यम् निरितीतरूपस्य योगविभागेन निर्वाहः स्योचित्यात् अप्रयुक्तस्य तेनसाधनस्यानुचितत्वात् हा इति शोकव्यंजकशब्दं जहाति जोहाकत्यागे विच् शासित्वाः हू इति ह्वयति के
ञः क्विप् वचिस्वपीति संप्रसारणं हलइति दीर्घः वा हूत्वकादुभयपर्यायेन्तु मृग्यन्तो ग्याल्य पवर्गः सपदे हूहूरपि वेध्याः हाहाः स्मातोपि गन्धर्वोवी निरुक्ते इति सारावलीरगन्धर्वो हाहा सिप्रोक्त इति रत्नकोषाञ्च भो
ज गुहाहूहूः शब्दयोरव्ययत्वमाह हा हास्त्वादिकस्वः कृक्र मुमयवकस्य हू सोहू हाकु हूयतेहोह व पाय्यस्युतं हूहू रितिधा हार्णवात् गीन माधुर्यसंपन्नो विख्यातो च हू हा कु हू इति व्याशोक्तेश्च गन्धः सौरभमर्दं
ति अर्वगतो कर्मण्यण शकन्ध्वादिः प्रज्ञादित्वा दीर्घादिरपि यं अपि गन्धर्वगान्धर्वदिव्यगायनगानवइतिशब्दार्णवात् आद्येन तुंबुरुविश्वावसुचित्ररथादीनां ग्रहः देवगायकानामेकैकम् ५३ अग्निर्वैश्वानरो
वह्निर्वीतिहोत्रो धनंजयः कृपीटयोनिर्ज्वलनो जातवेदास्तनूनपात् ५३ अंगति अग्निगतौ अंगेर्नलोपश्चेति निर्नलोपश्च विश्वेनराअस्य नरेसंज्ञायामिति विश्वशब्दस्य दीर्घः विश्वानरस्यापत्यं अण् ऋष्यण् दिवा
दित्वादन् वहबन्धयन्नन्नोद्धेति लकू विश्वानराद इति मुकुटः तन्न विश्वेभ्यो नराइभ्यः त्रस्य हितः दर्शनात् वैश्वानरायमीढुषे इत्यादावन्तोदात्तदर्शनात् ऋषिभ्यो गोत्रापत्येऽञो विहितत्वेनानन्तरापत्ये प्रसक्त्यभा ६
वाच्च वहतेवि ह्यादित्वात् जित्ति वहन्त्याद्यपि प्रयुक्तः वहतिस्त्वं वहिश्रिश्रुयुद्रुग्लाहात्वरिभ्यो नित् इति निः विद्धे वीग तिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु कर्मणि क्तिन् रवीतिभक्षं प्रवरोनशादि हूयते सिन् हदानो

दनयोः कृपामेतिवत् वीतिरश्मोऽहोतंदहनमस्येतिवा धनंजयति संज्ञायांभृदृइतिखच् कृपीटस्यजलस्ययोनिः कृपीटमुदरेजलेइतिरत्नकोशात् अग्नेरापइतिश्रुतेः कृपीटंयोनिरस्येतिवा अश्मोऽग्निर्ब्रह्मणः त
इतितिमतः ज्वलति ज्वच्चक्रमेतिसूच विद्लृलाभे अस्तन् जातवेदोधनंयस्मात् जातेजातेविद्यते विद सत्तायाम् जातंवेत्ति वेत्तिवेत्ति वा विन्दते तनाति असुन् तनुंशरीरंनपातयति नभ्राण्नपादिति निपातितः तनूनपातो
तनूपातमस्यस्यनिमित्ते इतिमुंचः ननु स्वस्वरूपं नपातिनरक्षति अग्निविनाशित्वात् इतितनूनपात्शब्देन अग्निश्चामितितुमि तनूनपाद्भो तनूनपाद्वितिवा नन्वाऊनंकषपाति ननूनपं ह्युतादि अग्नेऽनन्
वि॰ इतिह तनूनपादौ तनूनपादइतिवा ५३ बर्हिःशुष्मा कृष्णवर्त्मा शोचिष्केश उषर्बुधः आश्रयाशो बृहद्भानुः कृशानुः पावकोऽनलः ५४ रोहिताश्वो वायुसखः शिखावानाशुशुक्षणिः हिरण्यरेता हुतभुग्दहनो हव्यवाह
नः ५५ हंहृति बृहिहन्ही हंहेर्नलोपश्चेतिइत् ऍलिक्रोधं बर्हिहल्कोहहजानुरित्यमरमालायां पुंस्कालेऽपाठात् अकोवैश्वानरोवर्हिर्वर्हिः शुष्माणनयान् इतिशुष्माणोवात् वर्हिःशुष्मेतिव्यस्तसमस्तनामेतिकश्चित्
हविर्विसिविशुषिभ्यः कितिमनिप्रत्ययेशुष्मोऽदक्तोपि कृष्णोवर्त्मवर्त्मास्य नाम्नः शोचीषिज्वालाकेशाइवास्य निर्मसमासे उत्तरपदस्यस्येतिषत्वम् उषःप्रभातेसन्ध्यायामितिविश्वः उषःसंध्यायांबुध्यतेप्रकाशते
इगुपधत्वात्कः अहरादीनांपत्यादिषुरेफः सचव्यवस्थितविभाषयेहनित्यम् आश्रयमाधारमश्नाति कर्मण्यण् आश्रयाश इतिपाठान्तरम् आशेरतेऽत्रेत्याशयः एरच् तमश्नाति बृहन्तोभानवोऽस्येति कृश
तनूकरोति कृशयति क्रूनतंजीयाचक कृशानुः पुनातिपवने ण्वुल् अनितिमनेन इणादिलात्कलच् अनलोवस्त्रभेदेऽग्नौ ५४। लोहिताअश्वायस्य वरुणस्त्वसितानश्वाञ्छ्वेतरः कृशुरोपमान् हुताशनःकिंशु
काभान्वायुर्बभ्रूंस्तथाहलौकिकीतिशालिहोत्रात् रोहितोऽश्वोमरगोश्वोवारुणमस्येतिवा वायोःसखा राजाहःसखिभ्यष्टच् वायुःसखोस्येतिवा अस्मिन्पक्षे टजभावादनन्वाविनतः शिखाःसन्त्यस्य मतुप्
आशोशुषिदेवति आङ्पूर्वाच्छुषतेःसन्वात् आदिः शुषःसनश्छन्दसीत्यनिः कारस्येनामपरिभाषायांप्रयोगः आशुपुंकृत्यरितिताप कान् आशुशीक्षणः कृतोमित्रहिंसाकूतितोनि तालहिंसायाम् रन्तुमुर
तिरजार्थमसत्यं हिरण्यरेतोस्य सान्तः हिरण्यरेताःअसिरसाहिदाकारहविर्भुजोः हुतंभुङ्क्ते क्विप् जान्तः दहति ल्युः हव्यंवाहयति ण्यन्ताद्वहेर्ण्वुः यत्नुरसामीहृत्योवाहयतीतिविग्रहस्य हव्यवाडीवाडवाशङ्कितः हृदुमा
हतेऽत्रुदाहतपावसानुपलम्भात् कव्यवाडीवाडीवाडितिसूपलम्भात् वहश्चेत्युपपदेऽवेर्णिनादसंभवाच्च शुक्रोपिवाहयतीतिविग्रहस्य हव्योऽन्तः पादमितिवदेश्चुडिमान् तदपिन त्युगृह्णादसत्वात् वहश्चेत्यनुवृत्तेः
तासंभवाच्च ५५ सप्तार्चिर्दमुनाः शुक्रश्चित्रभानुर्विभावसुः शुचिरप्पित्तमौर्वस्तु वाडवो वडवानलः ५६ सप्तार्चिषोयस्य कालीकरालीमनोजवा सुलोहिता सुधूम्रवर्णा स्फुलिङ्गिनी विश्वरुचीतिवासप्तवृत्तेजिह्वाः
दमुउपशमे अन्तर्भावितण्यर्थाद्दमेरुनस् दाम्यतिदमुनाः दमुनसौ दीर्घमध्योपि दमूनाः दमुनाःप्राचीनवर्हिः शुचिवर्हिणाविति नामनिघाणात् शोभयति शुक्रे रन्द्र इति निपातितः सुकरेतोस्यास्तीतिवा अशोशुषयत्
शुक्लवर्णत्वादित्यवारलयोरेकत्व चित्राभानवोऽस्य त्वभादिः विभाप्रभावसुधनंयस्य शुचिःपवित्रकरोतिशुचयतिनकरोतीतित्यन्ताद्चरः यद्वाशोचति अन्तर्भावितण्यर्थात्शुचेरिमुपधाहितीन् अपांपित्तमिव दाह
कत्वात् चतस्त्रिंशदङ्केः। उर्वमुनेरपत्यं विशदाहात् वङ्क्तेयजनोश्लेतितुकिउर्वाः इतिशुक्रः तत्र अनन्तरापत्येऽणोसंभवात् तस्माद्दृष्टव्यम् वडवायांभवः तत्रभवइत्यण् वडवायामनलः आधाराधेयभावपश्चाद्
वन्यत्वेनषष्ठ्यर्थः वीतिवडवाग्नेः ५६ वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हेतिःशिखास्त्रियाम् त्रिषुस्फुलिङ्गोग्निकणः सन्तापःसज्वरःसमौ ५७ वह्नेरितिप्राग्वाचाद्यः हेतिःस्याद्वाप्यधज्वालासूर्यतेजस्सयोरिति
दर्शनात् ज्वलति ज्वलितिकसनेभ्योणः स्त्रियामापि कीलबन्धे कीलति इगुपधेतिकः स्त्रियामाप् अर्च्यते अर्चेःसजायाम् अर्चिःश्रुचिहुसृपिछादिछर्दिभ्यइसिः अर्चिःसान्तः इनि उदन्तोपि अग्नेर्धाजं तत्रार्चयइतिश्रुतेः स्त्रिया
मित्यर्चिरादिभिःसंबध्यते तत्रार्चिर्ज्वालाभासोर्नपुंस्यर्चिरितिक्लीबत्वमपिवक्ष्यति हिनोति हन्तिवा हिगतौ ऊतिसूतीत्यादिनाक्तिन्नन्तोनिपातितः शेते शीङ् किङ्स्वप्नेतिरवः शिखाज्वालावर्हिर्चूडालाङ्गलवत्प्रमात्रके
पचज्वालायां। स्फुरत्यनुकरणशब्दः स्फुनामफल्कारेणलिङ्गति लिगिगतौ पचाद्यच् स्फुलिङ्गजातावपि अजादित्वाट्टाप् अग्नेःकणः द्वे सन्तापयति तपसन्तापे ज्वररोगे ण्यन्तो संज्वरयति पचाद्यच् यद्वासंतापनंसंतापः
तुन् संज्वरयतीतिसंज्वरः मुदितिशुक्रेनोक्तं तत्र वैषम्यप्रमाणाभावात् भावकर्त्रभिधायिनोः समानार्थकत्वाभावात् समौ समानार्थौ समलिङ्गौ द्वे ५७ धर्मराजः पितृपतिः समवर्ती परेतराट् कृतान्तो यमुनाभ्राता
शमनो यमराड्यमः ५८ कालो दण्डधरः श्राद्धदेवो वैवस्वतोऽन्तकः धर्मस्यराजा राजेतिरच् पितृणांपतिः समंवर्तितुंशीलमस्य सुप्यजातौणिनिः परेताः प्रेताः तेषुराजते सत्सूद्विषेतिक्विप् जान्तः कृतोन्तोविना
शोयेन यमुनायाभ्राताशमयतिल्युः यमेनसंयमेन राजते क्विप् जान्तः यमयति अच् यमोदण्डधरेध्वांक्षे संयमेयमजेपिचेतिविश्वः ५८ कलयत्यायुः कलसंख्याने पचाद्यजन्तात् प्रज्ञाद्यण् इतिमुकुटः तत्र कलेर्मित्वाभावा
त् प्रज्ञाद्यतिरूपद्वयसंग्रहः एतेनृणाम्पितरस्तः तस्मात्कालयतीति विग्रहश्चिन्त्यः कालवर्णत्वाद्वा दण्डस्यधरः श्राद्धस्यदेवः श्रेशाभानाकात् विवस्वतोऽपत्यम् तस्यापत्यमित्यण् अन्तंकरोति मन्तयतिन
त्करोतीतिण्यन्तान्ण्वुल् यमस्यचतुर्दश राक्षसः कौणपः क्रव्यात्क्रव्यादोऽस्रप आशरः ५९ रात्रिंचरो रात्रिचरः कर्बुरो निकषात्मजः यातुधानः पुण्यजनो नैर्ऋतो यातुरक्षसी ६० रक्षस्यस्मात् रक्षपालने असुन् प्रज्ञाद्यणि रा
क्षसः स्वार्थिकाःप्रकृतितो लिङ्गवचनान्यतिवर्तन्तेपीतिपुंस्त्वम् कुणपंशिवंभक्षयितुंशीलमस्य शीलमित्यण् कौणपाति आनरतिकः कौणपस्यनिर्ऋतेरयं कौणपः तस्येदमित्यण् क्रव्यामाममांसमत्ति क्रव्येचेतिविट् अदोऽनन्नेइ

अम० टी०

7

सेवक्षिदे । एवं च पनार्थमिदम् तेनाममांसभक्षके क्रव्याद् इति भवत्येव कृतं किंतु तदेव तु न विशेषतः कृतं नपक्वं च श्रृंगेति क्रव्यादः कृतविकृतपक्वशवस्य पृषोदरादित्वात् क्रव्यादेश इति काशिका शव्यादिति पिकव्याये सदाक्नादकएग
देवस्य क्रव्याद् आममांसभुक् क्रव्यादः कृतविकृतपक्वमांसभुग् इत्यमरः तस्माद्योगार्थस्य व्यवस्थितत्वेऽपि गौण्याभयोः सामान्येन प्रयोगः अस्त्रं रक्तं पिबतीति आतोऽनुपसर्गे कः नत्वृदक् पिबतेः सुरासीध्वोरिति वचनात् द्रक्स
वाद् नष्पवयतीति क्रव्यादस्रपः पचाद्यच् नाल आशवान् आश्नाति अहिंसायां पचाद्यच् आशिर इति पाठेन्यु शेरते इति किरच् आशिरो रक्षः पशुः क्रव्यादोऽस्रप आशर इत्यमरमालायां वने: ४९ रात्रौ चरतीति चरेष्टः रा
त्रेः कृति विभाषेति पक्षे मुम् कर्बुरो वर्णेन यद्वा कर्वति कर्वं हिंसायाम् मद्गुरादयश्चेति उरच् कर्वर इति पाठान्तरम् नैर्ऋतः कर्वरः क्रव्यात्कर्बुरो यातुरक्षसी इति धरणिः कृहिंसायां कृणोति कृ मूढेच निकषः सुरश्च निक
षाया आत्मजः पृषोदरादिः यातुर्निरुक्तात् सिद्धा नियुक्तानि स्वजातिपोषकत्वात् धाञो बहुलमन्यत्रापीति युच् कन्यात्सुर इत्युक्ता यातुनि धानं नाधीयन्ते स्मिन्निति वा त्वह अन्यस्यादिः जानकदा विद्वानस निधा
नमस्येति च वर्गादिरपि विरूढं ल ल याच लेख्या सौजन्यस्य निर्ऋतेरयं यातिं कमिपति जविगाभाया हिंस्र इति नः ४९ री दि रक्तः यस्मात् असुर भीमाद्योपादाने पंचदशा दलस्य ६ प्रचेता वरुणः पाशी याद
सां पतिरप्पतिः श्वसनः स्पर्शनो वायुर्मातरिश्वा सदागतिः ६१ पृषदश्वो गन्धवहो गन्धवाहानिलाशुगाः समीरमारुतमरुज्जगत्प्राणसमीरणाः ६२ नभस्वद्वातपवनपवमानप्रभञ्जनाः प्रचेतयति प्रकृष्टं चेतो वास्येति चिन्नी संज्ञा
ने अशुन् प्रचेताः पाशिनि पुलो पसिक्तं चवा च्यवन् म्रियते रलोनिवा हृच्चरतो कृहदारिम्पद्रतन् वरुणस्तरुसृत्वेदेप्स्वनी वीपतिस्तूर्ययोः सूचिवरलोपि वरंहला न्नि नेदेवा वरस्य वरार्थिनां यातु वैवर तो प्रो कल्पसास्त्वर
ण: स्मृत इति साव प्रवालं पाशोस्यास्तीति निः पाशी पाशाधरेण्यता विनिविष्टः यादसां पतिः तत्पुरुषे कर्मीत्यन्ते कु लं किन्तु यादः पतिरपि अपांपतिः त्वकिस्ययतिरपि पंचवरुणस्य । श्वसित्यनेन श्वसनः अने ल्युट् स्पृश
ति स्पृशस्पर्शने बहुलमन्यत्रापीति युच् स्पर्शनो मारुते स्पर्शदानयोः स्पर्शनं मतमिति विश्वः वाति वा गतिगन्धनयोः कृवापाजी स्वदुण् मातरीति सप्तम्या तत्पुरुषे मातरिश्वन् तरिते श्वयतीति वा रति उणोस्मिन्निति हो:
यद्वा मातरि जनन्यां श्वयति वर्द्धते सप्तम्यन्तकरणत्वात् श्वन्नुक्षन्निति निपातनात् मातरिश्वा अलुक् सदागतिरस्य ६१ पृषन्मृगभेदो श्वो वाहनमस्य पृषतामश्वः कृतानामश्वरवेति वा यत्तु पृषन्नश्वः कृतानामश्वोस्येति मुकुटः त
त्र वा वाहनाद्रूकभावस्य विपरीतत्वात् वहति पचाद्यच् गन्धस्य वहः यत्तु गन्धस्य वहः इति विगृह्य अकारादत्र पपदात् सोपपदो भवति विप्रतिषेधेनेत्यसप्रायिकत्वात् बाधाजितिमुकुटः तत्र प्रायिकत्वकल्पनायाति सर्वलता
त् उपपदादिविवक्षायामवः सिद्धत्वाच्च गन्धं वहति कर्मण्यण् अनेनत्वनेन सलिकुल्मनीति तच्च आशु गच्छति अन्यत्रापीति डः समन्तादीरयति गच्छति ईरयति प्रेरयति वा ईरगतौ अच् घञि वा समीरणः म्रियते ऽनेन
उहेन विना वा मरुत् मृग्रोरुतिः ततः प्रज्ञाद्यण् मरुतः शौपि वोध्यः मरुतः स्पर्शनः प्राणः समीरमरुतो मरुदिति त्रिकमादिमकोषात् मारुतः श्वसनः प्राणः समीरो मरुतो जगतुश्चेति स सतावर्णाच्च अन्यपर्वजगन्म
लोपश्च गति जगत्स्यात् इहपेक्षीवंवायो नाजंगमे त्रिषितिरुद्र कोशः जगदाख्योस्य त्वचा तेविष्टपेजंगमेपिच जगती भ्रवनेत्व्यानाच्छदोभेदे जनेपिचेति विश्वः त्रतु अनुतिगमिजुहोती नांद्वेचेति किपि द्वित्वे गमः क्वाविति मनोप
त्वकि जगत् जगतो यदा तद्वर्त्तमाने एव मरुज्जगच्छ स्वरे इति ऋत्वाद्यतेनतदोगिदचामितिनुम् जगत् जगतो यत्तु मुकुटः पृषोदरादिमानेषु हुस्व मरुज्जगच्छ स्वरे इति तत्रास्त्री त्वेवोचृत् तत्र उणादित्यश्यात्मक्रे माना भावात्
भिक्कार्यार्थत्वाद्व पकत्वे तु जगतां प्राणः नभोस्यास्यत्वे नास्ति मतुप तसौ मत्वर्थे इति भत्वाद्रुत्वाभावः वाति हसिमृग्रिण्णिति तन् किच् क्रोन्च संज्ञायामिति क्तिं चिरपि वायुर्मरुत्वान् श्वसनः पवनो मरुतो निलः नभस्वा
द्विपवर्जीति: शुचिनो नवदोव इति साद्रसाकः पुनाति बहुलमन्यत्रापीति युच् पवते मङ् यजो: प्रानच् प्रानेसूक्त पुष्कं भनक्ति मंजो आमर्दने युच् विंशतिर्वातस्य । प्राणोऽपानः समानश्चोदानव्यानौ च वायवः शरीरस्था इमे
रंहस्तरसी तु रयः स्यदः जवोऽथ शीघ्रं त्वरितं लघु क्षिप्रमरं द्रुतम् ६४ सत्वरं चपलं तूर्णमविलम्बितमाशु च प्रसरतेनापसरतेन समन्ताद्रूर्ध्वं नयाम्याच्यतिमनेन इत्यस्येति वृजितिमुकुटः अमेतु प्राणयति अपानयति
मेनारानयति आनयतेऽः अव्याइत्यादुः इमे प्राणादयः शरीरस्था वायवः तत्र हृदि प्राणो गुदेऽपानः समानो नाभिसंस्थितः उदानः कण्ठदेशे स्याद्व्यानः सर्वशरीरगः अनुप्रवेशानन्तं ज्ञाप्तुस्सर्गोत्रविपासनम् आवणादिति
मेघादिव त्वा पारः क्रमादमी प्राणादयो वातिनेरितिनियता प्राणोहन्मारुतेवोलेकाद्यजीवेति लवले पुंलिङ्गः इति नेवात्यलिङ्गः पुंस्त्रिता सप्त ६२ । रंमतेनेन रंमेर्दुकचेमस्तुरडागगमस्य रंहत्यनेनवा रहिणतावन्त
र् तरत्यनेन तृप्लवनतरणयोः असुन् तीलामनेन तीगतिरेषणयोः धरच्च रयः इतिस्वामिमुकुटौ तत्र करणेत्युरो बाधकस्य सत्वात् तस्मात्पुंसी तिद्वः रयत्यनेनवा रयगतौ पुंसीतिद्वः इत्यस्येतिवृजित संज्ञायां सर्वक
त्वाहृस्वभावः स्यन्दतेनेन स्यदो जवइति वचनेनेतिनिपातितः जुइतिसौत्रो धातुः जवने अः दोरप् त्वरणं द्विरिति घञुकुटः वस्तुतस्तुरंहस्त्वादिष्वपि भावस्तुसाम्येरिवन्धाप्या पंचवेगस्य । रंहः श्रुपादयः सवेगगतिवचनाः शी
घ्रादयस्तु धर्मवचनाः एव अनपवर्जी घ्रपचतीति प्रयोगोनत्वजवे पचतीतिवदति वस्तुतस्तुरंहः प्रभृत यो वेगात्यये गुणपराः शीघ्रादयस्तु कालाल्पत्वपरा इति क्षिंवितिव्याप्नोति क्षिविप्राशाते शीघ्रादयस्तेत्रिगलानि
पातितः त्वरतेस्म त्रिरवृतासंभ्रमे गत्यर्थाकर्मकेतिकर्त्तरिक्तः रुषमत्वरसंघुषास्वनामिति वेट् इडभावे तूर्णं त्वरत्वरेमः इडभावपि निपातनम् लंघिगतौ लङ्घते लघ्वि वंहीबंहे नोपश्चेति कुः नलोपश्च लविशोषण
इति मुकुटः स्य प्रमादः क्षिपति क्षिपप्रेरणे स्फायी तंचीति रक् अर्च्छति इयर्त्तिवा ऋगतौ पचाद्यच् अरमकेः रथाअः स्पशी भ्रशी हुमपोरपी तिशाप्यतः अलमिस्थयस्य वान्तरत्वेत्यादिनारेफप् द्रे तत्र अश्मिन्नद्य यपाति
अवबाकुलकाल्कीवत्तमितिमुकुटस्य प्रमादः बाहुलकस्याप निकगतिवात् अत्र रक्तगतेः सत्वात् पतेनस्वामुक्तिरपि परास्ता द्रवतिस्म द्रुगतौ गत्यर्थेति कर्त्तरि क्तः यत्तु भावे क्तः इति मुकुटैनोक्तं तन्न त्वरितमित्यादाव

राम
७

पितयोात्वप्रसंगात् वैषम्येबीजाभावात् पतेनलंबतेइतिकर्मण्यनिरपिवराक्ता ६४ सन्तत्वरयावर्तते चोपति चुपमन्दायांगतौ चुपेरङ्गोपधायाइतिकत्वप्रत्ययः विलम्बितेस्म लविस्रवसंसने अकर्मकत्वात्कर्तरिक्तः
नञ्समासः भावेक्तइतिमुक्तटत्तुभर्ववत् अन्तुने अप्रत्याप्तौ कृतापाजीमुएए आश्रुत्तत्रीहिशीव्रयोः एकाध्दशायीत्रस्य सततेनारताश्रान्तसन्ततनाविरतानिशम् ६५ नित्यानवरताजस्रमप्यथातिशयोभरः अ
तिवेलभृशात्यर्थातिमात्रोद्गाढनिर्भरम् ६६ तीव्रैकान्तनितान्तानिगाढबाढदृढानिच क्लीबेशीघ्राद्यसत्वेस्यात्रिष्वेषांभेद्यगामियत् ६७ संतन्यतेस्मा ततविस्तारेक्तः अनुदात्तोपदेशेतिनलोपः समोवाहितत
तयोरितिवासमोलोपः पत्तेसततं आङ्ःसर्वोरमितिर्विरामे अविद्यमानमारतंयस्मिन् अमुतपसिखेदेच भावेक्तः अनुनासिकस्येतिदीर्घः अविद्यमानेश्रान्तमत्र नास्तिविरतमस्य निशाव्यापारराहित्यमुपचारात्ना
स्तिनिशास्मिन् ६५ नियमेनभवं त्यब्नेध्रुवे नात्स्यवरतंयत्र नजस्यतिजस्रमोक्षणे नमिकंपीतिरः सततमजस्रंशाश्वत्याव्ययावपिनित्यपर्यायोक्तः शाश्वदभीक्ष्णंनित्यंसदासततमजस्रमितिसातत्येशत्यवयपरकर
णआपिशलेः नवनिरन्तरस्य। सततंक्रियान्तरेरव्यवधानम् अतिशयस्तुपोनःपुन्यमितिभेदः अतिशयस्तुपौनःपुन्यमितिभेदः अतिशेतेपचाद्यच् यद्वा अतिशयनं एरच् भावे अतिशयोनेऽभिभवत्यनेनअति
र्भवात्पुंसि परश्च इतिसुकरः तत्रसुट्प्रसंगात् भरः दृणातेतिस्वयात्याननिरोधाच्च भूभर्त्सने करणे ऋदोरप् इतिस्वामिमुकुटौ तत्रसुटाबाधप्रसंगात् भरति भृभरणे पचाद्यच् यद्वाभरणंपुंसीतिद्योता।
उपसर्गान्तरनिरपेक्षंचनिर्भरइत्युक्तम्। अतिक्रान्तंवेलांमर्यादांअत्यादयःक्रान्ताद्यर्थेद्वितीययेतिसमासः भृशते भ्रशुअधःपतने अन्नभीविततस्त्वर्थादिगुपधेतिकः भ्रशते भृशं अर्थानितरांति विषयोवानम
तिक्रान्तमत्यर्थं मात्रात्तोकं नामतिक्रान्तं गोस्त्रियामितिह्रस्वः उत्साहनेस्म गाढविलोडनेक्तः निःशेषेणभरो ३६६ तीवति तीवस्थौल्ये बाहुलकाद्रक् एकोऽन्तोनिश्चयोत्रति नितान्तमत्नेस्म तमुकोलायाम् अकर्मकत्वात्कर्त
क्तः अनुनासिकस्येतिदीर्घः गाहूविलोडने बाढवत् बाहृप्रयत्ने तुबाढमितिनिपातितं दृहदृहिवृद्धौ दृहः स्थूलबलयोरितिनिपातितम् चतुर्दशात्रिष्वायस्य शीघ्रादिदृढपर्यन्तंक्रियाविशेषणत्वाद्व्यवर्तमानंक्लीबेस्यात् यथा
शीघ्रंगच्छतीतिसततंभुंक्ते एवंमन्येष्वसत्वगामिद्रव्यगामितत्रिषु वाच्यलिंगमित्यर्थः शीघ्रागजरा शीघ्रोमत्सःशीघ्रंवपुरत्यादि अतिशयभरयोरसत्ववचनेपिपुंस्त्वमेवपुंलिंगेननिर्देशात् गाढैकान्तनितान्तानिपुमानतिश
योभरइतिरभसाञ्च अतिशायपचतीतिप्रयोगस्तुक्रियाविशेषणत्वात् कचिद्दृढगामीतिपाठस्तस्यविशेष्यगामीत्यर्थः ६७ कुबेरस्त्र्यम्बकसखोयक्षराड्गुह्यकेश्वरः मनुष्यधर्माधनदोराजराजोधनाधिपः ६८ किन्नरे
शोवैश्रवणःपौलस्त्योनरवाहनः यक्षैकपिङ्गैलविलश्रीदपुण्यजनेश्वराः ६९ कुत्सितंवेरंशरीरमस्य कुत्सितत्वात् कुत्सायांकिमितिशब्दोयशरीरेवेरमुच्यते कुबेरःकुशरीरत्वात्नाम्नातेनैवसोंकितइतिवापुरुणम् यद्वा कु
बतिधनम् कुविक्षादनेकुवेतेलोपश्चेरक त्र्यम्बकस्यसखा राजतेतिरच् यक्षेषुराजते सत्त्वितिक्विप् गुह्यकायेति आतोनुपेतिकः गुह्यकानामीश्वरः मनुष्यस्येवधर्मआचारः धर्मस्तुलनादिर्वास्य धर्मादनिच्केवलात् ध
र्मादनिच्केवलात् धनंददाते ददूःपालने आनतइतिकः राज्ञांयक्षाणांराजा राजेतिरच् यद्वेवंदेवराजासा दितित्रिकाण्डशेषः धनानामधिपः ६८ किन्नराणामीशः विश्रवसोपत्यं शिवादिभ्यविश्रवसोविश्रवणरवणे
देशोनिपातितो अएरत्तपुलस्तेर्गोत्रापत्यं गर्गादिभ्योयञ् बहुत्वेपुलस्तयः अपत्यंगोत्रेवेतिमुकुटस्तत्र अनन्तरापत्येयञोसंभवात् पुलस्त्यस्यापत्यमितिविग्रहेपियञ् बहुत्वेपुलस्त्याः नरोवाहनमस्य त्वआदित्वान्ण
नम् ईलन्दमीग्रस्थोनित्याप्नोति यक्षआप्तौकर्मण्यण् यक्षेयक्षपूजायाम् अकर्त्रीतिनञ् इंसीतिद्योवा यजतिशिवं इज्यतेलोकेन बाहुलकात्सः सात्स्यगौरीनिरीक्षणेवामेनेत्रं दग्धंविनहेरुद्रात् नपात्पिंगतामगात्
अनपदकंपिंगमस्य इडविडापत्यं तस्यापत्यमित्यण् डलयोरेकत्वस्मरणादेलविडोपि इडविलायाअपत्यमितिवाविग्रहः तत्रारुद्धाभ्योनद्यास्यण् इडविडास्तिमात्स्येनास्यज्योत्स्नादित्वाद्ण्ण्तिवा श्रियंददातीयत्रेदद
तिवा पुण्यजनानामीश्वरः सप्तदशाकुवेरस्य ६९ ^तत्रास्मिन् यक्षापतेस्तुध्रुवनिवासेनिवृत्तेनेनतिर्हर्तनमित्यण् एकं। नलःकूवरोपुरं गंधर्वोस्य त्रिकाण्डशेषेतुपुत्रेनोतुनलकूवरादिमुक्त तन्नानासत्याद्येतिवक्ष्येपचारि
कंबोध्यम् नलकूवरमणिग्रीवयोस्तत्सुतयोःपुराणप्रसिद्धत्वात् ननुकूवरमणिग्रीवावितिख्यातोश्रियान्वितादितिभागवतम् केजलेलासोलसनमस्यकैलासःस्फटिकःस्थलदन्तादित्वात्तुक तस्यायंकैलासः य
क्षकैलेः नामस्थः केलस्यू नसासमूहइत्यण् नैवासनेत्र आसउपवेशने स्तन्यतेतिवुञ् अलति भूषयति अस्त्यनेनवा अलनभूषणेरिगुकुरपितिसंतयोरपूर्वस्यापिपिपकादित्वाड्रत्वं अलकाकुवेरपुर्यामास्त्रियाद्व
लीकुमले एकं पुष्पति पुष्पविकसने कुन् पुष्पमिवर्वा इवप्रतिकृतावितिकन् विमानंपुष्पकंऽस्त्रीनगरीत्वलकाप्रभेति तपाद्धात्तुस्त्वमपि ७०। स्यात्किन्नरःकिंपुरुषस्तुरंगवदनोमयुः निधिर्नाशेवधिर्भेदाःपद्म
शंखाद्यानिधेः ७१ इतिस्वर्गवर्गः किंचित्कुत्सितोवानरः किंत्वेपइतिसमासः एवंकिंपुरुषः कुत्साचकस्यचिन्नरमुखोंश्वकायत्वात् कस्यचिदश्वमुखेनाशरीरत्वात् अयंकिंपुरुषोलोकभेदकिन्नरयोःपु
मान् तुरंगस्येववदनमस्य मिनोति डुमिञ्प्रक्षेपणे भृमशीङ्भ्युः मीनातीत्यालत्वं बाहुलकात्र चत्वारिकिन्नरस्य। नितरांधीयते धाञःकिः नितरांदधातिपोषयत्यनेननिधीयतेवाधिधारणेसंपदादिः आगमशा
सनस्यानित्यत्वान्नलुक् शेकेत्यात्मोहवार्गवधिः नन्सरुपइत्यलुक् यद्वा शेतेऽनेनशेवंसुखं इणशीभ्यांवन् शेवंधीयतेऽस्मिन् कर्मण्यधिकरणेचेतिकिः द्वेसामान्यनिधेः पद्मालक्ष्मीरस्मिन्नस्ति अर्शआद्यच् प्रत्यन्तं
बुद्धःस्वेद्धाध्यानेनेन प्रामेःस्वः पद्मोस्त्रियांमहापद्मःशंखोमकरकच्छपौ मुकुन्दकुन्दनीलाश्च खर्वश्चनिधयोनववेतिशाहृालीवः ७१ इतिस्वर्गवर्गः द्योदिवौद्वेस्त्रियामभ्रंव्योमपुष्करमम्बरम् नभोन्तरिक्षंगगनमनन्तं
सुरवर्त्मखम् ७२ नविभतिकिंचित् द्युलविभुजात्यादिभ्याक्ः यद्वा आपोभ्रस्यस्मात् अन्येभ्योपीतिडः यद्वा अभ्रतिस्थैर्यंगच्छति अच् अभ्रमम्रचरगत्यर्थाः यद्वानभ्राजते आज्दीप्तौ अन्येभ्योपीतिडः अभ्रमेघेचगगन
नेभातुभेदेचकांचने व्ययति वोमसंवरणे नामसीमन्नित्यादिनामन्नन्तंनिपातितं यद्वा व्यवति विग्रहीर्घवयतेर्मनिन् ज्वरत्वरेत्यूठो सवर्णदीर्घः सार्वधातुकेतिगुणः पुष्णाति पुषपुष्टौ पुषःकिदितिकरच् किंत्वंचपु
ष्करंगगनपद्मवारिषु पुष्करंवारिदातीतिस्वामी अविशद्दे भावेल्यञ् अंबशब्दे तेनांति अंबरं नहृयतेमेघैः णहबन्धने नहेर्दिविभश्चेत्यसुन् भश्चान्तादेशः नमतीतिवा भसदीप्तौ क्विप् नभते नभहिंसायाम् असुन्

अस्योद्याने चैत्ररथंपुत्रस्तुनडकूबरः कैलासःस्थानमलकापूर्विमानंतुपुष्पकं ७०

अम॰ टी॰
द्वि॰ टी॰
८

8

साणं नभः क्लीबे पुमान् त्वसौ व्योम आवृणोति वर्षास्तु विसर्जनैः पतनम् इह नभो व्योम्नि नभामेघे श्रावणे च पतन्मेहे व्योमेति अनन्तमस्ते च वर्षासु च नभाः स्यात् निविष्टः अन्तरिक्षमित्वमीत्यसच प्रमयेतनभ समदन्तोपि नभसः प्रसीमन्तादि
वृणोति धावापृथिव्योरन्तरीक्षते ईक्षदर्शने कर्मणिल्युट् वेरेतत्वात् संकल्पतत् अन्तरिक्षलोकं तदात्मस्य पृषोदरादित्वादिके अस्मिन्नवदे स्वमध्यः अन्तरीक्षे तेजसः स्मिन्निनिविष्टकरतान्मुक्तस्तुनो चिना लुप्ताहजो बाधप्रसंगात् गकारात्
नेनालिमित्वा गमे गिश्चेति पुंच गम्यात्कादेशः नास्त्यन्तोऽस्य अनन्तं वर्त्म खयते खवग्रहदारले ः खेलः सविदिवं मनीन्द्रिये अन्येविन्ते खलेवलस्तुकतेर्थे इति हेमः खर्वर्त्मस्मिन्वा खर्वगतो ७२ वियद्विष्णुपदं वा तु पुंस्याकाशविहायसी
सी । इति व्योमवर्गः २ विष्णुपदमित्याशेति हलः शाद् वियच्छति न विरमतीति वा विष्णोर्यमिरज्योपीतिक्विप् कोचनमादीनामितिमलोपत्वक विष्णोः पदमास्पदं स्वरूपं वा विष्णोः पदं विक्रमो यत्रेति स्वामी तत्र अधिकरणक्त
डीष्टिप्रसंगात् आ समन्तात्काशन्ते सूर्यादयो यत्र काशृदीप्तौ हलश्चेति घञ् विशेषेण हायति गमयति विमानादीन् रूयगतौ एपंतादस्तम् विजहाति भुवं वा वहिःशब्दाध्यास हरतीयस्तन् ओदित्वात्सा तु हूर्भेदुक विहर्वा जहातेर्वी
हुलकाद सुविति मुकुरः तत्र अस्त्रेनो धातु मात्राहिक्स्ति त्वेनबाहुलकस्पात् पयोणात् यकारस्याश्रवणप्रसंगाच्च वान्तपुंसी लिंगशाहाइति वचितेनाकाशः विहायाश्च विहर्वि हायसंव्योमपतिलाश्च विहायसमितिशाश्वतः ।
विहायाः शकुनौ पुंसि गगने पुन्नपुंसकं । इति व्योमवर्गः २ दिशास्तु ककुभः काष्ठा आशाश्च हरितश्च ताः प्राच्यवाची प्रतीच्यस्ताः पूर्वदक्षिणपश्चिमाः १ उत्तरा दिगुदीचीस्यात् दिश्यं तु त्रिषु दिग्भवे दिशन्त्यवकाशं दिश
न्तिसर्जने क्विप् अस्त्विग्दधृगित्यादिना निपातनात् यन्नमुकुरः कर्मण्येव क्विप् कर्त्रीन्क्विवेत्याह तत्रिर्मलकमाकरविरहेव भागुरिमतेनयापिदिशा दिक् तु स्त्रियां दिशा संती ककुभेतावधः पविरिलि शहा लोवः ककुभे
ककुले ल्वे बाहुलकात् भप्रत्ययः यद्वा कंवातस्कुभ्नाति विस्तारयति स्कुभ्न इति सौत्रादानोः क्विप् पृषोदरादित्वात् सलोपः ककुप् स्त्रियां प्रवेणीदिक् शोभा स्तुंच पकसृजि केनादित्येन जले नरा कुस्मिन्निभाति न तत्राप्येरैव
वन्तोपिक स्विन् तत्र अधिकरणेच हृद्वीष्टिप्रसंगात् काशन्ते हसिकृषीति क्थन् आसमन्तात् अश्नुते व्याप्नोति अश्नुव्याप्तौ ग्रह हरन्ति नयन्ति नयः हृस्तत् इकृत् दिवृषिभ्य इतिः हरिदिदीशा स्त्रियां पुंसि हय वर्णविशेषयोः आदिष्ठा
स्यात् लोचय ताः इत्ययेन स्त्रीत्वमनक्ति दिश्यं बहुत्वात् बहुवचनम् पंच दिशः । प्राच्यप्रशाप्तोत्र प्राचगिमा मोनिस्य सूर्यं अंचुगतिपूजनयोः ऋत्विगादिना क्विन् प्राचतिर विरस्यां वाकुलकादधिकरणेक्विन् मुकुरः तत्र बाहुल
कस्यागतिकगतित्वात् एवमग्रे पि बोध्यम् मुक्ताममध्यंतु सामवाची अपेमयायं मध्यार्थे अपपूर्वी शक्तिरिति अपांचति सर्पं निमुचि निकर्त्तरि क्विधानात् अवाचीमपपाठएव अवषव्य्यस्यां च तेरधोयुलोभाचेत्यन्तेः स्वामी नव
शाद्वस्यामध्यार्थता माह प्रतिपश्चाहिनोते अंचतिसूर्यं अस्यामिति निदेह पुरः पूर्वदक्षिणेन अपसर्वनाम्नो वृत्तिमात्रे पुंवद्भावः १ उदर्धतरमव्र दत्ववनस्तरणयोः उत्तरा उत्तरमंचत्यर्के उत्कर्षाद्वा इह पयमं चति सूर्यो वा अस्यामिति
नपुंसकम् उदईदिशंच नेरनरकारः दिशिभवं दिगादिभ्यो यत् इन्द्रो वह्निः पितृपतिर्नैर्ऋतो वरुणो मरुत् २ कुबेर ईशः पतयः पूर्वादीनां दिशांक्रमात् ऐरावतः पुण्डरीको वामनः कुमुदोञ्जनः ३ पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दि
ग्गजाः करिण्योऽभ्रमु कपिला पिंगलानुपमाः क्रमात् ४ ताम्रकर्णी शुभ्रदन्ती चांगना चाञ्जनावती क्लीबाव्ययं त्वपदिशं दिशोर्मध्ये विदिक्स्त्रियाम् ५ एवं च प्राच्यादीनामैन्द्री त्यादिनामानि इन्द्रादीनां च प्राचीपतिरित्यादीनि नाम
नीतिभावः २ पुण्डरीक वर्णयोगात् अर्शआद्यच् खर्वत्वाद्वामनः कुमुदेरको मलं तत्तुल्यवर्णत्वात् कुमुदं केरवं कपद्मे स्त्रीक्ष्मि कौषधौ गन्धार्थांशुलिदिग्नागेनागमालामुपगान्तरे कौमोदनेवा २ उपधानिकः पुष्पदन्तैः स्त्रवि
भजेति कइति मुकुरः तत्र अनुपयोगात् अंजनवर्णत्वात् २ पृथ्वीमिकस्त्वाग्यस्य सर्वभूमा भमो विदितः तत्र विदितः स्मर अवलग्नि काद्विः शोभनाः प्रतीका अवयवा यस्य सुप्रतीको दिग्गजो भेशोभनावयवेविड दिक्षु विख्यातानाग
गाः दिग्गीगागजा इति साधा कणार्थिवाद्धिः इन्द्राद्दिगजानामेकैकः अभ्रस्याकाशपवमानि मामाने निकृष्टादित्वात् तुः नभ्रामपतिवा मूर्जरीमुः मम्प्यरगामिनीत्यर्थः इतिकपिला पिंगलवर्णत्वात् कपिला पिंगले अप्रत्ययान्नास्तु पमास्याः
४ ताम्रौ कर्णौ यस्याः पाककर्णेति ङीष् नासिकेतिवा शुभ्रौ दन्तावस्याः नासिकोदरेति ङीष् शुभ्रौ दन्तावस्याः शुभ्रदन्तीति वा पाठः अंगति गच्छति गतौ पुंच कल्याणोंगमस्या इति वा अंगात्कल्याणे इति नः अंजनवर्णोस्त्यस्यां जन
मत्यस्याः मतौ च बहुचदिति दीर्घः क्रमेणैरावतादीनां हस्तिनामेकैका स्त्रीवाच्ययमिति कर्मधारयो अव्ययीभावस्तु नार्थः अव्ययीभावश्चेति सूत्राम्भ्लीबत्वाच्च यलयोर्विधानात् तेन नाव्ययीभावात्तोम्त्वपंचम्याः इत्यादिप्रवृत्तिः अवे
तिमध्यवाची शरदादित्वात् टच् आवन्नेनस मासेनुटज्यापेतिन दिशोरिदमपदिशं विभक्त्यर्थे अव्ययीभावइति स्वामी तन्नु सं च स्थमात्रस्य विभक्त्यर्थेत्वेपिमध्यस्य तदर्थत्वाभावात् दिग्भ्यो विनिर्गता विदिक्कोणा सेव प्रदिक् यान्या
सामन्तराला निप्रदिशो विदिशश्च नाऽस्त्यमरमाला ५ अभ्यन्तरं त्वन्तरालं चक्रवालं तु मण्डलम् अभ्रं मेघो वारिवाहः स्तनयित्नुर्बलाहकः धाराधरो जलधरस्तडित्वान्वारिदोऽम्बुभृत् घनजीमूतमुदिरजलमुग्धूमयोनयः ७ अ
भिगतमन्तरं अन्तरं ल्याति अन्तोत्तुपेतिकः अन्येषामपीति दीर्घः अरः प्रक्षेपो वा न्तलविभुआदित्वात्कः हेमध्यमागस्य । चक्राकारेण वलते वलसंवरणे अच् अन्येषामपीति दीर्घः यद्वा भवे वनि वालः चक्रमिव वालोस्य यद्वा चक्राका
रेण वाडते वाडृ आप्लाव्ये अच् चक्रवाडे डलयोरैक्यस्मरणाद्वा क्रवालं मण्डयति मडिभूषायां वृषादित्वात्कलच् मंडमश्चालाती तिवा हेमण्डलाकोरेण परिणतसमूहस्य अपो विभर्ति सलविभ्रजारित्वात्कः अभ्रति अभ्रगतौ अच् अभ्र
धः पतने मन चिनीतिडि वेन्भ्यप्रत्ययो प्रत्यान् अपेभ्योपीति उइतिवा अभ्रं मेघे तेच गगने धान्यभेदेच कांचने मेहति मिहसेचने अच् मेघकादित्वात्कुत्वं मेघो मुस्तामनस्योः मुमान् वारिवहति कर्मण्यण् स्तनयति स्तनगर्जदेवशब्दे
चुरादावदन्तः स्तनिहृषिपीतीत्नुच् मृषामने णिलोपः वारिवाहकः पृषोदरादिः वलाकामिहायते गम्यते अरहृगतौ कर्मणि क्विप् पृषोदरादिः वलेन नहीयते अन्तरीयते वा क्विप् ६ धारा ताञ्जलस्य च धरः धाराधरोसि मेघ
योः तडितः संत्यस्मिन् मतुप् झयः इति वत्वं वारिददाति आतो नुपेतिकः अम्बु विभर्ति क्विप् हन्यते वायुना नर्जो घनइत्यमकतेच घनसान्द्रं स्यनातादिवा अमध्यामतत्वयोः नामूता होवनाद्रोषु विस्तारेलो हस्तभरे जीव नं जलं
मूतं बद्धमनेन वद्धः मूतं कर्मणि मञ्ज पृषोदरादिः ज्यानं जीः ज्यावयोहानौ संपदादि क्विप् जियावयो हान्या सूतो बद्ध इति वा मोदन्ते नेन मुद्हर्षे इषिमदिमुदीति किरच् मुदिरः कामुके मेघे जलं मुंचति मुञ्चमोक्षणे क्विप्
धूमोयोनिरस्य यद्यपि शद्धार्णवे मेवास्तत्रिविधास्त्वव वह्निजाः धूमयोनयः विश्वासं नात्मजो मेनाते नेयाजी कस्य पिलः यतज्जात्तुतनाबोतः पुष्करावर्त्तकादय इति विशेषपरत्वमुक्तं तथाप्यत्रापि हत्तिर्नेविरुद्धा पं

अम
८